

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Tuuli Kinnunen

NUORISORANGAISTUKSEN EDELLYTYKSET JA TÄYTÄN-
TÖÖNPANO

Opinnäytetyö
Marraskuu 2013

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2013
Liiketalouden koulutusohjelma

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
p. (013) 260 6700

Tekijä
Tuuli Kinnunen

Nimeke
Nuorisorangaistuksen edellytykset ja täytäntöönpano

Tiivistelmä

Opinnäytetyössä perehdyttiin nuorten rikoksentekijöiden rikosoikeudelliseen erityisasemaan ja sen myötä avoseuraamukseksi luokiteltuun nuorisorangaistukseen. Nuorisorangaistus on erityinen rikosoikeudellinen seuraamus, joka on tarkoitettu 15–17-vuotiaille nuorille. Se voidaan tuomita rikoksesta, josta sakkoa pidetään tekijän syyllisyyden ja aiemmat rikokset huomioiden riittämättömänä seurauksena, mutta ehdotonta vankeutta taas liian ankarana rangaistuksena. Intensiiviseen 4–12 kuukautta kestäväseen seuraamukseen kuuluu valvonnan lisäksi erinäisiä yksilöityjä tukitoimenpiteitä, joiden myötä pyritään nuorisorangaistuksen tavoitteisiin, eli nuoren sosiaalisten valmiuksien parantamiseen sekä rikoskierteen katkeamiseen.

Työn tavoitteena oli tuoda esiin nuoriin kohdistuvan rikosoikeudellisen erityiskohtelun päälinjat sekä syventyä nuorisorangaistuksen erityispreventiiviin tukitoimenpiteisiin. Opinnäytetyössä kuvattiin myös nuorisorangaistuksen kulku prosessina, sen tuomitsemisen edellytyksistä täytäntöönpanon loppumiseen saakka. Lainopillisen opinnäytetyön perusta muodostui lakisäädöksistä, joita yksinkertaistettiin ja peilattiin käytäntöön oikeustapausten, lakien esitöiden sekä alakohtaisen kirjallisuuden avulla.

Useassa nuorisorangaistustuomiossa asetetut tavoitteet on saavutettu, mikä osoittaa hoitoideologian yhdistämisen rikoksen moitteen korostamiseen olevan mahdollista ja tehokasta. Nuorisorangaistus on hyödyllinen lisä seuraamusjärjestelmään sekä tehokas keino tukea kriminaalipolitiikan sosiaalistavia ja rikoksia ennaltaehkäiseviä tavoitteita.

Kieli
suomi

Sivuja 73

Asiasanat
nuoriso-oikeus, nuorisorangaistus, nuorisorikollisuus, nuori rikoksentekijä

THESIS
November 2013
Degree Programme in Business Economics

Karjalankatu 3
FI 80200 JOENSUU
FINLAND
+358-13-260-700

Author
Tuuli Kinnunen

Title
Prerequisites and enforcement of the Juvenile Punishment

Abstract

This thesis focuses on the special legal condition which the young offenders have by the Finnish legislation, and especially on the Juvenile Punishment, which is aimed at young criminals between the ages of 15 and 17. This criminal sanction can be convicted when the fine would be too insufficient punishment as a result of the crime, but the imprisonment would be too radical an option. The duration of the Juvenile Punishment is from four to twelve months including supervision and individualized programs. By these measures it is purposed to establish social survival of the convicted and prevent recidivism.

The purpose of this thesis is to simplify the mainlines of the young offenders legal condition and report the content of the Juvenile Punishment by turn to the legislation, legal praxis and the sectorial literature.

The Juvenile Punishment is an excellent evidence of the possibility to conflate the criminal liability to the diminishing repetition of an offence by using individualized support measures. It also contributes to the mainline of the dominant criminal politics by preventing recidivism and by ensuring the youth's social conditions.

Language
Finnish

Pages 73

Keywords
juvenile justice, juvenile punishment, juvenile delinquency, young offender

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Nuori rikoksen tekijänä.....	7
2.1 Keskeiset rikosoikeudelliset periaatteet	7
2.2 Nuorta rikoksentekijää koskeva lakisääteily.....	12
2.4 Nuorten tekemät rikokset	19
3 Nuorisorangaistuksen kehitys	21
3.1 Nuorisorikosoikeuden kehityksen käännekohtat	21
3.2 Nuorisorangaistuksen kokeilu aika ja varsinaisen lain voimaantulo	22
3.3 Nuorisorangaistustuomioiden määrät	24
4 Nuorisorangaistuksen perustelut ja tavoitteet	25
4.1 Moitittavuuden osoittaminen	26
4.2 Nuorisorangaistus osana rangaistusjärjestelmää	28
4.3 Rangaistuksen sisällön yksilöinti.....	28
4.4 Laitosvastaisuus	29
5 Nuorisorangaistuksen edellytykset.....	30
5.1 Yleiset edellytykset	30
5.2 Moitittavuusharkinta	31
5.3 Tarkoituksenmukaisuusharkinta.....	32
5.4 Ikäraja ja syrjäytymisriskin huomioiminen	34
5.5 Ongelmat nuorisorangaistukseen valikoitumisessa	35
6 Nuorisorangaistuksen sisältö	38
6.1 Valvonta.....	39
6.2 Sosiaalista toimintakykyä edistävät tehtävät ja ohjelmat.....	40
7 Nuorisorangaistuksen ehtojen rikkominen ja sen seuraukset	47
7.1 Täytäntöönpanon aikaiset rikkomukset.....	47
7.2 Rikkomusten oikeudenkäyntimenettely	49
7.3 Rangaistuslajin valinta nuorisorangaistuksen keskeytymisen vuoksi.....	50
8 Nuorisorangaistus prosessina.....	53
8.1 Seuraamusselvitys.....	54
8.2 Toimeenpanosuunnitelma.....	54
8.3 Tuomitseminen ja tuomion pituus	55
8.4 Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano.....	57
9 Nuorisorangaistuksen onnistumisen arviointi	60
9.1 Valvojien loppuarvioinnit	60
9.2 Rikosten uusimistiedot	62
9.3 Toimeenpanosuunnitelmien rikkomiset.....	63
9.4 Nuorilta saadut asiakaspalautteet.....	63
9.5 Yleinen arvio nuorisorangaistuksesta	65
10 Pohdinta.....	65
Lähteet.....	70

1 Johdanto

Nuorten tekemät rikokset ovat viime vuosina saaneet suurta medianäkyvyyttä. Esimerkkeinä mainittakoon erinäiset kouluampumiset, kuten Jokelan koulusurmat vuonna 2007 sekä Kauhajoen koulussa tapahtunut ammuskelu vuonna 2008. Yleisesti ottaen nuoret kuitenkin syyllistyvät harvemmin henkirikoksiin. Pienistä teoista alkava rikoskierre voi kuitenkin johtaa edellä mainittujen kaltaisiin tekoihin, ellei tilanteeseen puututa. Kriminaalipolitiikan ajankohtaiseksi ja tärkeäksi tavoitteeksi on asetettu rikollisuuden vähentäminen, ensisijaisena keinonaan juuri rikosten ennakkotorjunta ja niiden ennaltaehkäisy. Eräänä rikosentorjuntakeinona pidetään sosiaalista ehkäisemistä, mikä tarkoittaa vaikuttamista henkilön niihin ominaisuuksiin, jotka vaikuttavat lisäävästi rikosten tekemiseen. Riskitekijät, jotka oikeilla toimintamalleilla ovat tunnistettavissa jo varhain, voivat liittyä lasten ja nuorten kohdalla esimerkiksi keskittymishäiriöihin, puutteellisiin kotioloihin tai vanhempien alkoholismiin (Rikosentorjuntaneuvosto 2013). Sosiaalisen ehkäisyn kohdentamista myös jo rikoksia tehneisiin ja niistä tuomittuihin henkilöihin pidetään tärkeänä.

Sosiaalinen ehkäisy ja sen keinoiksi laskettavat erityispreventiiviset toimenpiteet ovat olennainen osa opinnäytetyössäni käsiteltävää nuorisorangaistusta. Nuorisorangaistus on 15–17-vuotiaille tarkoitettu erityinen rikosoikeudellinen avoseuraamus, joka voidaan tuomita rikoksesta, josta sakkoa pidetään tekijän syyllisyyden ja aiemmat rikokset huomioiden riittämättömänä seurauksena, mutta ehdotonta vankeutta taas liian ankarana rangaistuksena. Kestoltaan 4–12 kuukauden mittaisen nuorisorangaistuksen katsotaan periaatteessa olevan ankaruudeltaan ehdollisen vankeusrangaistuksen tasolla. (Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

Nuorisorangaistukseen sisältyvän valvonnan lisäksi nuori velvoitetaan osallistumaan erilaisiin tukitoimenpiteisiin, joiden myötä pyritään nuorisorangaistuksen erityispreventiivisiin tavoitteisiin, eli nuoren sosiaalisen selviytymisen varmistamiseen ja rikosten ennaltaehkäisyyn. Toimeenpanosuunnitelman avulla yksilöidään ja räätälöidään nuorisorangaistuksen sisältö juuri kyseiselle nuorelle sopi-

vaksi ja rangaistuksen tavoitteita tukevaksi. Erityispreventiiviset toimenpiteet, niiden seuraamisen aikainen käyttö ja niiden vaikutus nuoreen herättivät kiinnostukseni seuraamusta kohtaan, ja siksi tahdoin keskittyä opinnäytetyössäni juuri nuorisorangaistukseen.

Nuorisorangaistusta on sen kokeiluajan sekä varsinaisen nuorisorangaistuksesta säädetyn lain (1196/2004) voimassaoloaikana käytetty odotettua vähemmän, joten vakiintunutta oikeuskäytäntöä ei voida katsoa vielä syntyneen. Nuorisorangaistuksesta säädetyn lain tulkinnanvaraisuus ja nuorten erityisasema muussa lainsäädännössä tuovat nuorten tekemien rikosten tuomitsemiseen haasteellisuutta, mikä olikin yksi syy opinnäytetyöni aihevalinnalle.

Lainopillisen opinnäytetyöni tarkoituksena on selventää nuorisorangaistusta prosessina hyödyntäen lainsäädäntöä ja lakien esitöitä, alakohtaista kirjallisuutta, aiheesta tehtyjä tutkimuksia sekä oikeustapauksia (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2005, 21). Tavoitteenani on tuottaa systemaattinen, tarkka ja johdonmukainen kuvaus nuorisorangaistustuomion edellytyksistä ja sen täytäntöönpanosta tulkitsemalla ja soveltamalla jo olemassa olevaa tietoa (Helsingin yliopisto 2013). Lähtökohtana työn teorialle ovat aiheeseen liittyvät lakisäädökset. Muita lähteitä olen hyödyntänyt apuna lakien tulkinnassa ja tuodakseni käytännönläheisyyttä niiden pykälille. Erityisen tarkasti olen pyrkinyt kuvaamaan seuraamisen erityispreventiivisiä toimenpiteitä, koska juuri niiden moninaisuus ja vaikuttavuus tekevät nuorisorangaistuksesta erityisen rikosoikeudellisen seuraamisen. Opinnäytetyössäni on huomioitu myös yleiset rikoksen rangaistavuuteen liittyvät periaatteet sekä nuoren ikään perustuva erityissäättely eri laeissa. Pyrin myös selventämään, mitä viranomaistoimia nuoren tekemästä rikoksesta seuraa ja kuinka ne johtavat nuorisorangaistukseen.

2 Nuori rikoksen tekijänä

2.1 Keskeiset rikosoikeudelliset periaatteet

Suomalaisen yhteiskunnan toiminta perustuu eduskunnan säätämiin lakeihin ja asetuksiin, joiden lisäksi Suomi noudattaa muun muassa kansainvälisen oikeuden ja Euroopan unionin säädöksiä. Sujuvan yhteiselon takaamiseksi tulee noudattaa myös ihmisten välisiä sopimuksia ja moraalia, joita ei ole lakisääteisesti määritelty, mutta jotka ovat välttämättömiä ihmisten välisessä kanssakäymisessä. (Elfgren, Juntunen & Norppa 2007, 12.)

Lakeja ja yhteisiä sopimuksia rikkoessaan henkilö voi joutua teostaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Rikollisten tekojen katsotaan aiheuttavan yhteiskunnalle ja sen jäsenille huomattavia kustannuksia, vahinkoa ja yleistä haittaa. (Elfgren ym. 2007, 15.) Teot, joista rangaistuksena voi olla rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu tai ehdoton vankeus ovat lueteltu rikoslaissa (39/1889). Näiden yleisiksi luokiteltujen rangaistuslajien lisäksi rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmämme sisältää erityisiä rangaistuslajeja, kuten nuorisorangaistuksen, joka on tarkoitettu alle 18-vuotiaille rikoksentekijöille (Melander 2010, 147). Yhteiskunnan lait ja yhteiset säännöt opitaan vähitellen, ja tästä syystä on perusteltua, että lainsäädäntömme suojelee lapsia, jotka ovat vasta oppimisvaiheessa sen suhteen, mitä ei saa ja mitä täytyy tehdä (Elfgren ym. 2007, 15).

Rikoksen yleinen määritelmä on ”rikos on tunnusmerkistön mukaisesti oikeudenvastainen tekijässään syyllisyyttä osoittava teko”. Teko tulee siis ilmetä rikoslaissa ja olla säädetty rangaistavaksi, sekä lisäksi tekijän syyllisyys on todettava. (Melander 2010, 87.)

Laillisuusperiaate

Suomen perustuslain (731/1999) 2 luvun 8 §:n mukaisen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaan henkilö voidaan katsoa syylliseksi rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka tekohetkellään on nimenomaisesti säädetty rangaistavaksi. Tuomio saa perustua ainoastaan lakiin, eli rikosoikeudellinen vastuu ei saa olla seurauksena esimerkiksi asetukseen perustuvasta kriminalisoinnista. Tämä kirjoitetun lain vaatimus tuottaa eräissä tapauksissa ongelmia. Tietyissä tilanteissa laki sisältää vain rangaistusuhan, mutta itse säännös, johon rangaistava käyttäytyminen sisältyy, on kirjattu asetukseen tai jopa sitä alempaan sääntelyyn (blankorikossäännökset). Kyseisiä säännöksiä, joita on monimuotoisuutensa takia mahdotonta kirjata varsinaiseen rikoslakiin, esiintyy usein muun muassa tieliikenne- ja ajoneuvolainsäädännössä niiden yksityiskohtaisen sääntelytarpeensa vuoksi. (Melander 2010, 42–43.) Tällöin rangaistava menettely ilmenee alemmanasteisista säädöksistä (Tolvanen 2001, 12).

Laillisuusperiaatteeseen sisältyy analogiakielto, jonka mukaan rikosoikeudellista säädöstä ei voida soveltaa tilanteeseen, joka lähtökohtaisesti näyttäisi olevan säädöksessä tarkoitetun tilanteen kaltainen, mutta ei vastaa säädöksen sanamuotoa. Säännösten tulkinta on kuitenkin tietyin rajoituksin sallittua, jolloin säännöstä sovelletaan sen kielellisen muodon merkitysmahdollisuuksien mukaan. (Melander 2010, 43–44.) Analogian ja sallitun tulkinnan välinen raja voi olla joissakin tapauksissa hyvinkin selvä. Melander (2010, 45.) antaa tilanteesta selkeän esimerkin:

Jos esimerkiksi lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen tunnusmerkistössä käytetään kiinteää ikärajaa (useimmiten 18 tai 16 vuotta) säännöksen soveltaminen ikärajaa vanhempaan henkilöön kohdistettuun tekkoon sillä perusteella, että hän kehitykseltään vastaa säännöksessä tarkoitetun ikäistä henkilöä, olisi selvästi kiellettyä lainanalogiaa.

Laillisuusperiaatteeseen sisältyvä epätasällisyyskielto on perusta rikossäännösten täsmälliselle kirjaamiselle. Kenen tahansa on kyettävä ymmärtämään säännöksen perusteella, onko jokin tietty laiminlyönti tai teko rangaistavaa, sekä mahdollisen teosta seuraavan rangaistuksen ankaruusaste. (Melander 2010, 45.)

Henkilön oikeusturvan takaa laillisuusperiaatetta ajatellen taannehtivan rikoslain kielto. Suomen perustuslain 8 §:ssä kielletään rangaistukseen tuomitseminen sellaisen teon perusteella, joka ei tekohetkellään ole ollut säädetty rangaistavaksi. Poikkeuksena tulee mainita kuitenkin lievemmän lain periaate, jonka mukaan tilanteessa, jossa rikoksen tekemisen jälkeen on tullut voimaan uusi laki, jonka mukaan teosta seuraisi lievempi lopputulos tekijää kohtaan, on uutta lakia sovellettava. Vastaavasti jos uudempi laki johtaisi ankarampaan lopputulokseen, esimerkiksi ankarampaan rangaistukseen, on sovellettava vanhempaa lakia. (Rikoslaki 3:2 §.)

Syyllisyysperiaate

Henkilöä ei saa tuomita rangaistukseen ilman todettua syyllisyyttä (Rikoslaki 5:3 §). Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää nimenomaan subjektiivista syyllisyyttä, mikä tarkoittaa sitä, että tekijällä olisi ollut mahdollisuus toimia toisin eli hänellä on ollut tekoonsa liittyvä valinnanvapaus. Tämän valinnanvapauden puuttuessa henkilöön ei voida kohdistaa syyllisyysmoitetta, eikä näin ollen häntä voida myöskään rangaista teosta. Rangaistus voi perustua ainoastaan tekijän omiin valintoihin. (Melander 2010, 48.)

Syyllisyysperiaate ja syyllisyyden mahdollinen poistuminen perustuvat rikoslain neljännen luvun vastuunvapausperusteisiin. Vastuunvapausperusteen olemassaolon myötä poistuu henkilön rangaistusvastuu, joka voi koostua ainoastaan tahallisuudesta tai tuottamuksesta. Vastuusta vapautumisen perusteena voi olla esimerkiksi hätävarjelutilanne, jossa henkilö joutuu turvautumaan väkivaltaan joutuessaan oikeudettoman hyökkäyksen kohteeksi. Tällöin hänellä ei ole ollut muuta vaihtoehtoa, kuin puolustaa itseään periaatteessa lainvastaisin keinoin. (Melander 2010, 48.)

Tekijän tahallisuutta ja syyllisyyttä on pohdittava tarkkaan jokaisessa rikostapauksessa. Korkeimman oikeuden tapaus KKO 2004:63 havainnollistaa syyllisyysperiaatteen määrittelyä ja harkintaa. Tapauksessa 15-vuotias nuori oli aja-

essaan polkupyörällä kohdannut kasvoiltaan tuntemansa 14-vuotiaan nuoren, lähtenyt seuraamaan häntä, ja lopulta pahoinpidellyt uhrin ensin lyömällä häntä useita kertoja nyrkillä, ja siirtämällä hänet sen jälkeen ojan pohjalle. Tekijä oli kuristanut toista nuorta pitämällä kaksin käsin kiinni hänen kurkustaan ja lopulta seisonut vielä hetken hänen päällään. Epäselvää tapauksessa oli se, oliko uhri menettänyt tajuntansa jo lyöntien aikana vai vasta jouduttuaan ojan pohjalla olleen veden alle. Tekijän mukaan uhri oli kuitenkin vielä liikkunut hetken aikaa veden alla. Uhri oli menehtynyt tukehtumalla, koska oli hengittänyt ojan pohjalla ollutta vettä ja mutaa. Tekijä oli poistunut paikalta, kun uhrin liikehdintä oli lakannut, eikä hän ollut poistuessaan tarkistanut, oliko uhri elossa vai menehtynyt. Tekoaan syytetty perusteli sillä, että oli ollut huonolla tuulella ja että uhrin ja tekijän ystävän välillä oli ollut aiemmin riitaa, minkä vuoksi hän oli mielijohteesta päättänyt pahoinpidellä 14-vuotiaan.

Tekijä itse kertoi aikeenaan olleen ainoastaan pahoinpidellä uhri, ei surmata häntä. Asiaa käsiteltiin korkeimmassa oikeudessa asti, jossa pohdittiin, oliko tekijä aiheuttanut uhrin menehtymisen tahallisesti vai oliko teko tuottamuksellinen. Oikeus totesi, että tekijän oli täytynyt ymmärtää, että uhrin liikkumattomuuden oli täytynyt johtua joko tajuttomuudesta tai kuolemasta, ja että hänen menettelystään seuraa uhrin kuolema. Tästä syystä oikeus katsoi teon tahalliseksi rikokseksi.

Oikeus luokitteli teon murhan sijaan tapoksi. Tekijältä oli oikeuden mukaan puuttunut vakaa harkinta, joka on yksi tapon ankaroittamisperusteista. Tekijä ei ollut suunnitellut tekoaan etukäteen, vaan kohdatessaan uhrin yllättäen hän oli mielijohteesta lähtenyt seuraamaan häntä. Oikeuskäytännön mukaan kuristaminen surmaamistapana ei ole peruste luokitella tekoa murhaksi, vaikkakin teko todettiin julmaksi ja raa'aksi. Oikeuden mukaan uhri oli surmattu ilman tekijän harkitsemista ja määrätietoisuutta sekä ilman tarkoitusta pitkittää tilannetta tai tuottaa uhrille tarkoituksellisesti tuskaa ja kärsimystä. Korkein oikeus tuomitsi tekijän nuorena henkilönä tehdystä taposta seitsemäksi vuodeksi vankeuteen.

Tapaus osoittaa tahallisuuden ja tuottamuksellisuuden vaikutuksen tekijän syyllisyyteen. Tässä tapauksessa tekijällä olisi ollut mahdollisuus toimia toisin ja

hänen katsottiin ymmärtäneen tekonsa seuraukset, minkä myötä syyllisyysperiaate täyttyi. Tekijän rikoksen johtuminen mielijohteesta vaikutti tuomion perusteena olleeseen rikosnimikkeeseen, ja vastaavasti hänen nuori ikänsä lievensi rangaistusta.

Syyntakeisuus

Rangaistavuuden edellytyksenä on myös tekijän syyntakeisuus, jonka myötä arvioidaan, onko tekijä kykenevä ymmärtämään tekonsa oikeudenvastaisuuden ja seuraukset. Syyntakeettomaksi voidaan katsoa sellainen henkilö, joka ei tekohetkellä kykene mielisairauden, vajaamielisyyden tai hetkellisen tajunnallisen häiriön vuoksi ymmärtämään tekonsa oikeudenvastaisuutta, tai hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään näistä syistä on heikentynyt ratkaisevasti. Jos kyky ymmärtää tai kontrolloida käyttäytymistään on alentunut ratkaisevan sijaan merkittävästi, käytetään termiä alentunut syyntakeisuus. Päihtymystä tai muuta sellaista tilaa, johon tekijä on itse itsensä saattanut, ei katsota syyntakeettomuuden perusteeksi. (Rikoslaki 3:4 §.) Alentunut syyntakeisuus voi olla myös rangaistuksen vähentämisperuste, jota voi alentamisvaikutteensa myötä verrata alle 18-vuotiaaseen rikoksentekijään sovellettavaan lievennettyyn rangaistusasteikkoon (HE 213/2000 vp).

Tuomioistuimen jättäessä rikoksentekijä tuomitsematta rangaistukseen syyntakeettomuuden perusteella, tulee sen arvioida tekijän hoidon tarve (Rikoslaki 3:4 §). Tällöin psykiatrisen sairaanhoidon tarpeen selvittää Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (Mielenterveysten laki 1116/1990, 4:21 §).

Rangaistusvastuun ikäraja

Suomen rikoslaki määrittelee rikoksista seuraavan rangaistusvastuun koskemaan henkilöä, joka on rikoksen tekohetkellä täyttänyt 15 vuotta ja on syyntakeinen, eli joka ymmärtää tekonsa luonteen ja sen oikeudenvastaisuuden. Tämä asetettu vastuikäraja poistaa mahdollisuuden, että lapsia rangaistaisiin

samalla tavoin kuin lainvastaisesti toimineita aikuisia. (Rikoslaki 3:4 §.) Vastuuikärajaa on perusteltu muun muassa juuri sillä, että lapsi ei ole henkisesti ja moraaliselta kehitystasoltaan sellaisella tasolla, jonka myötä hän olisi kykenevä ymmärtämään tekonsa oikeudenvastaisuuden. Rangaistuksella ei siis olisi merkittävää hyötyä, koska lapsi ei ymmärrä mistä häntä rangaistaan ja näin ollen rangaistuksella ei ole ennaltaehkäisevää vaikutusta rikosten uusimista ajatellen. (Autioniemi 2004, 46.)

On kuitenkin tarpeellista nostaa esille, että lapsiin, jotka tekevät rikoksen alle 15-vuotiaana, voidaan soveltaa myös vahingonkorvauslain (412/1974) mukaista vahingonkorvausvastuuta. Vahingosta korvattavaa rahallista määrää harkitessa tulee ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso, teon laatu, rikostilanteeseen liittyvät olosuhteet sekä tekijän että vahingosta kärsineen varallisuusolot (Vahingonkorvauslaki 2:2 §).

15–17-vuotiasiin rikoksentekijöihin kohdistuu Suomessa toimenpiteitä kahdesta eri suunnasta. Seuraamusjärjestelmän mukaisen rikosoikeudellisen rangaistuksen määrää tuomioistuin, kun taas lastensuojelullisista toimenpiteistä vastaa sosiaalitoimi. Sosiaaliviranomaisen toimenpiteet eivät kuitenkaan ole riippuvaisia oikeudenkäyntiprosessista tai sen tuloksesta, vaan niiden pääasiallinen tarkoitus on turvata lapsen tai nuoren etu kaikissa tilanteissa. (Marttunen 2002, 24.)

2.2 Nuorta rikoksentekijää koskeva lakisäätely

Nuorten ikään perustuva erityisasema näkyy useassa eri laissa. Erityissäätelyllä pyritään suhteuttamaan nuoreen rikoksentekijään kohdistettavat rikosoikeudelliset seuraamukset vastaamaan nuoren tarpeita, kehitystasetta ja mahdollista käyttäytymistä muuttavan tuen tarvetta. Erityiskohtelua on perusteltu viidellä eri näkökohdalla. (Marttunen 2008, 102.)

Ajattelemattomuus

Nuoriin kohdistuvaa lievempää kohtelua rikosasioiden yhteydessä on usein perusteltu sillä, että rikokset ovat johtuneet enemmänkin ajattelemattomuudesta ja ymmärtämättömyydestä, kuin varsinaisesta harkitusta toiminnasta. Yleisesti ottaen nuorten tekemät rikokset ovat myös moitittavuudeltaan vähäisiä. Tästä syystä on tavallista, että nuoren rikoksesta voi seurata ankaramman seuraamuksen sijaan toimenpiteistä luopuminen. Varsinaisten konkreettisten toimenpiteiden sijaan seuraamuksina voivat olla poliisin huomautus, tai syyttämättä ja tuomitsematta jättäminen, joiden perusteena on tekijän nuori ikä. Lievä teko- muoto tai rikoksen laji voivat olla myös peruste luopua täysimääräisistä toimenpiteistä kustannustehokkuussyistä. (Marttunen 2008, 102–103.)

Rajojen koettelu

Nuoren normaaliin kehitykseen kuuluu tietynlainen rajojen koettelu ja auktoriteetin uhmaaminen. Kehittymättömyyden vuoksi nuoriin rikoksentekijöihin sovelletaan usein varoitusseuraamuksia, joihin lukeutuu edellä mainittujen sakkorangaistuksien ja syyttämättä tai tuomitsematta jättämisen lisäksi myös ehdollinen vankeus. Varoitusseuraamukseen ei välttämättä sisälly varsinaisia konkreettisia velvoitteita, vaan ainoastaan rangaistus periaatteellisessa muodossaan. Nykypäivänä ehdolliseen vankeuteen kuitenkin tuomitaan usein lisäseuraamuksia, kuten päiväsakkoja, jotka tuovat tuomioon konkreettisuutta. Varoitusten tarkoitus on osoittaa nuorelle hänen tekonsa moittivuus, kuitenkin ottaen huomioon hänen kehitysasteestaan johtuva oikeudellinen ymmärtämättömyytensä. (Marttunen 2008, 103.)

Puutteelliset tiedot ja kyvyt

Lapset eivät joudu rikosoikeudelliseen vastuuseen teoistaan, koska he ovat vasta oppimisvaiheessa ajatellen oikeusjärjestelmää, sen lakeja, normeja sekä yleistä moraalaa. Myös nuorten kohdalla tiedot ja kyvyt voivat olla vielä puutteel-

lisia, minkä vuoksi he eivät välttämättä ymmärrä tekonsa luonnetta ja sen seurauksia, tai eivät ole kykeneviä kontrolloimaan täysin omaa käyttäytymistään. Ymmärtämättömyyden vuoksi nuoreen kohdistuva syyllisyysarviointi on usein peruste lievemmän rangaistusasteikon soveltamiselle. Tätä ”nuorisoalennusta” on perusteltu myös sillä, että rangaistusjärjestelmän seuraamukset ovat raskaampia nuorelle kuin aikuiselle. (Marttunen 2008, 103–104.)

Vaikuttaminen nuoreen

Seuraamuslajin valinnan lisäksi tulee huomioida myös seuraamuksen sisältö. Nuoren kehittymisen ollessa vielä käynnissä, on ajateltu, että nuori on vastaanottavaisempi kasvatuksellisille ja sosiaalistaville toimenpiteille verrattuna aikuisen rikoksentekijään. (Marttunen 2008, 104.) Esimerkiksi juuri nuorisorangaistuksen sisällön yksilöinti tehdään nuoren tarpeiden mukaan, tavoitteena vaikuttaminen nuoren tekemien rikosten ehkäisyyn ja sosiaalisten suhteiden vahvistumiseen.

Sosiaalinen ympäristö

Rangaistuksen suorittamisen laitosisuhteissa katsotaan olevan haitallista nuorille heidän normaalia kehitysprosessiansa ajatellen. Laitoksessa suoritettavan tuomion katsotaan myös olevan este rikosten ehkäisemisen mahdollisuudelle, sosiaalisten suhteiden luomiselle ja ylläpitämiselle sekä käyttäytymismallien muuttamiselle. Suomen lainsäädännössä periaate näkyy siten, että alle 18-vuotiaita rikoksentekijöitä ei tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen ilman erittäin painavaa syytä. (Marttunen 2008, 105.) Esimerkiksi vuonna 2011 ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittiin yhteensä 33 alle 18-vuotiaasta (Tilastokeskus 2012).

Lakeihin sisältyvä erityissääntely kuvastaa nykyistä linjausta nuorisorikosoikeudesta sekä oikeusmallin ja hyvinvointimallin tasapainon löytämisestä (Marttunen 2008, 13). Nuorisorangaistus on hyvä esimerkki näiden mallien keskitiestä sen

korostaessa rikokseen sisältyvää moitetta ja onnistuessaan ehkäistessä uusia rikoksia sekä parantaessa nuoren sosiaalisia valmiuksia.

Ikään perustuva erityisasema

Suomessa vallitsevassa nuorisorikosoikeudessa voidaan korostaa kolmea eri ikärajaa, jotka liittyvät rikosoikeudelliseen vastuuseen sekä sen toteuttamiseen. 15-vuotiaana alkaa rikosoikeudellinen vastuu, jolloin tekijästä voidaan käyttää lapsen sijasta käsitettä ”nuori”, ja nuorta voidaan häneen kohdistetun vahingonkorvausvastuun lisäksi rangaista teostaan. Alle 18-vuotiaiden kohdalla tulee huomioida erityissäädökset, kuten rangaistusasteikon lieventäminen, mahdollinen nuorisorangaistukseen tuomitseminen sekä syyttämättä tai tuomitsematta jättäminen nuoruusperusteella. Nuorten rikoksentekijöiden vastuun voidaan siis katsoa olevan täysi-ikäisiä vähäisempi, sekä heihin kohdistettavien rikosoikeudellisten rangaistuksien poikkeavan aikuisten seuraamuksista. Täysimääräinen rikosvastuu saavutetaan 18 ikävuoden kohdalla, jolloin erityissäännöksiä ei voida soveltaa tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Käytännössä 18–20-vuotiaita kuitenkin kohdellaan lievemmin kuin vanhempia rikoksentekijöitä, mikä näkyy esimerkiksi prosessi- ja vankeinhoidon erityisjärjestelyissä. (Marttunen 2002, 26.)

Yleisesti ottaen niihin rikoksiin syyllistyneisiin nuoriin, jotka ovat jo ylittäneet 15 ikävuoden rajan, mutta ovat nuorempia kuin 18 vuotta, sovelletaan lievennettyä rangaistusasteikkoa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta saadaan tuomita enintään kolme neljäsosaa rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. (Rikoslaki 6:8 §.) Nuori ikä on myös peruste vapautua suorittamaan tuomittu ehdoton vankeusrangaistus ehdollisessa vankeudessa aiemmin verrattuna yli 21-vuotiaisiin tuomituihin. Nuoren ollessa ensikertalainen, eli jolle ei ole tuomiota edeltävien kolmen vuoden aikana tuomittu vankeusrangaistusta, vapautuu hän suorittamaan loppuosan rangaistuksestaan ehdonalaiseen vankeuteen kärsittyään yhden kolmasosan rangaistuksestaan. Rikoksenuusijoiden kohdalla alle 21-vuotias pääsee lähtökohtaisesti ehdonalaiseen vankeuteen suoritettuaan puolet ehdotto-

masta vankeusrangaistuksestaan. Elinkautiseen vankeuteen tuomitun alle 21-vuotiaan nuoren on mahdollista päästä ehdonalaiseen vankeuteen suoritetuun tuomiostaan kymmenen vuotta. (Rikosseuraamuslaitos 2013c.)

Lievemmän kohtelun perusteena voidaan pitää sitä, että alle 18-vuotiaiden katsotaan olevan vielä henkisesti kypsyttämättömässä tilassa, ja heidän tekemänsä rikokset ovat enemmänkin ajattelemattomuuteen perustuvia kokeiluja, kuin suunniteltuja iskuja oikeusjärjestystä ja yhteisön normeja vastaan. Nuorten rangaistusmuodoissa näkyy myös yleisessä vankeuskäytännössäkin esiintyvä laitosvastaisuus, jonka myötä laitusrangaistuksien käyttöä pyritään välttämään, ja nuorelle pyritään turvamaan mahdollisimman normaalit rangaistuksen aikaiset elinolosuhteet, kuten asumismuoto, koulunkäyntimahdollisuus ja nuoren harrastukset. Lievemman rangaistusasteikon lisäksi nuoriin sovellettaviin rangaistusmenetelmiin sisältyy yleensä kasvatuksellisia ja sosiaalistavia toimia. (Lappi-Seppälä 2006, 134.) Näitä toimia ovat esimerkiksi erilaiset työ- ja koulutusohjelmat sekä nuorten ja ammattilaisten välillä käytävät keskustelut (Lappi-Seppälä 2006, 288–289). Juuri nämä toimet ovat olennainen osa nuorisorangaistusta, jossa pyritään katkaisemaan nuoren rikoskierre hyödyntäen keskusteluja ja tapaamisia eri sidosryhmien kanssa.

Seuraamusselvitys

Nuorten rikoksentekijöiden kohdalla tulee huomioida laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (622/2012). Rikosseuraamuslaitos on velvollinen laatimaan kaikista 15–20-vuotiasta rikoksen tehneistä nuorista seuraamusselvityksen. Seuraamusselvitys käsittää arviointia rikoksesta epäillyn syyteharjinnasta, seuraamuksen määrittämisestä ja seuraamuksen täytäntöönpanosta. Ennen vuotta 2011 ja kyseisen lain voimaantuloa, sosiaaliviranomaiset tekivät henkilötutkinnan 15–17-vuotiasta nuorista ja Rikosseuraamuslaitos yli 18-vuotiasta. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Seuraamusselvitys prosessina etenee jo esitutkintaviranomaisen toimesta, joka on velvollinen ilmoittamaan 15–18-vuotiaan nuoren tekemästä rikoksesta syyt-

täjälle, Rikosseuraamuslaitokselle ja sosiaaliviranomaiselle. Ilmoitusta ei tarvitse tehdä, jos asian esitutkinta lopetetaan ilman, että se etenee syyttäjälle, tai epäilty on 18–20-vuotias ja kun asiassa sovelletaan rangaistusmääräys- tai rikesakkomennettelyä. Syyttäjän on 14 vuorokauden kuluessa saamastaan ilmoituksesta pyydettävä Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys (aiemmin henkilötutkinta), mikäli rikoksesta on odotettavissa ankarampi tuomio kuin sakkorangaistus. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 3:4 §.) Rikosseuraamuslaitoksen tulee 30 vuorokauden kuluessa saamastaan pyynnöstä laatia nuorta koskeva seuraamusselvitys sosiaaliviranomaisilta ja muilta viranomaisilta saamiensa tietojen perusteella. Seuraamusselvityksen olemista lakisääteisesti Rikosseuraamuksen vastuulla ja seuraamusselvityksen määritellyjä laatimistapoja on pidetty hyvänä asiana nuoren sosiaalisen tilanteen kokonaisvaltaisen selvittämisen kannalta. (Suomen asianajajaliitto 2008.)

Selvityksessä tulee arvioida, millä seuraamuslajeilla olisi parhaat mahdollisuudet edistää nuoren sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään jatkossa rikokseen (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 5 §). Arviointi tapahtuu seuraamusselvitysprosessissa, jossa kartoitetaan nuoren sosiaalinen tilanne, rikokseen syyllistymisen taustalla olleet syyt, arvioidaan rikoksen uusimisriskiä sekä edellytykset, joilla nuorta voitaisiin tukea elämään rikoksetonta elämää (Rikosseuraamuslaitos 2010). Selvittämisen yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen on kuultava epäiltyä sekä varattava hänen huoltajilleen tai muulle lailliselle edustajalleen mahdollisuus tulla kuulluksi asiassa. Nuoren asian tullessa käsiteltäväksi tuomioistuimessa on varmistettava, että seuraamusselvitys on käytettävissä. (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 7–8 §.)

Sovittelu

Sovittelu on vaihtoehtoinen tapa käsitellä tiettyjä rikos- ja riita-asioita. Sovittelussa uhri ja tekijä kohtaavat toisensa ja pyrkivät vapaaehtoisen sovittelijan läsnä ollessa löytämään asiaan molempia osapuolia tyydyttävän ratkaisun, jonka myötä rikoksen uhrille aiheutuneet haitat hyvitetään. Maksuton ja molemmille

osapuolille vapaaehtoinen sovittelu voi olla vaihtoehto varsinaiselle rikosprosessille ja oikeudenkäyntimenettelylle, syy luopua rikosoikeudellisista toimenpiteistä tai peruste lieventää rikoksen tekijän rangaistusta. Aloitteen sovittelusta voi tehdä uhri, rikoksesta epäilty, syyttävä, poliisi tai muu viranomainen. (Iivari 2007, 15.)

Soviteltavana asiana voi olla rikos, jonka katsotaan olevan sopiva soviteltavaksi, ottaen huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, tekijän ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen vaikuttavat seikat (Laki rikosasioiden ja eräiden riitaasioiden sovittelusta 1015/2005, 1:3 §). Sovitteluun sopivia asioita ovat muun muassa tietyt omaisuusrikokset, pahoinpitelyt tai vahingonteot. Soviteltavaksi ei saa ottaa rikosta, jossa uhri on alaikäinen ja hänellä on ikänsä perusteella erityisen suojan tarve. Esimerkiksi alaikäiseen kohdistuva seksuaalirikos tai hyvin nuoreen kohdistuva pahoinpitelyrikos eivät ole sovittelumenettelyyn sopivia. Rikoksen käsittely poliisi – ja syyttäväviranomaisessa tai tuomioistuimessa ei ole este sovittelulle, vaan pikemminkin mahdollisuus asian joustavalle ja nopeammalle käsittelylle. (Iivari 2007, 16.)

Nuorten rikoksentekijöiden kohdalla vapaaehtoisuuteen perustuvan sovittelun tavoitteena on kehittää nuorten vastuuntuntoa ja antaa heille mahdollisuus hyvittää tekonsa. Kehittyneen vastuuntunnon ja henkisen kasvamisen myötä nuoren rikoskierre mahdollisesti katkeaa. Sovittelu vähentää myös esimerkiksi poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten työtä. (Iivari 2007, 19–20.) Alaikäisten osapuolten osallistuminen sovitteluun edellyttää heidän henkilökohtaisen suostumuksensa lisäksi myös huoltajan tai muun laillisen edustajan hyväksyntää (Laki rikosasioiden ja eräiden riitaasioiden sovittelusta 1:2 §).

Lastensuojelulliset toimenpiteet

Alle 15-vuotiaaseen rikoksentekijään kohdistetaan rangaistuksen sijaan lastensuojelullisia toimia, koska on inhimillisesti perusteltua, että rangaistusvastuu ja lapsuus poissulkevat toisensa. Jo 15 vuotta täyttäneisiin, kuitenkin alle 18-vuotiaisiin, rikoksentekijöihin kohdistetaan rikosoikeudellisten seuraamusten

lisäksi myös lastensuojelutoimia, koska niiden tavoitteena on turvata nuoren etu ja katkaista nuoren mahdollinen rikoskierteen alkaminen. (Lappi-Seppälä 2006, 134–135.) Lastensuojelun jälkihoidollisia toimenpiteitä, esimerkiksi avunantoa nuoren itsenäistymiseen, voidaan kohdistaa täysi-ikäisyydestä huolimatta jopa 18–20-vuotiaisiin nuoriin (Lastensuojelulaki 417/2007, 12:75 §). Lastensuojelulaisena tukitoimenpiteenä voi olla esimerkiksi avohuolto, johon sisältyy muun muassa lapsen perheelle nimitettävä tukihenkilö tai vertaisryhmätoimintaa (Lastensuojelulaki 7:36 §). Ääritapauksissa, joissa avohuollon avulla ei pystytä turvaamaan lapsen normaalia terveyttä ja kehitystä, tai jos lapsi tai nuori itse omalla toiminnallaan aiheuttaa niille vaaraa, on lastensuojelulain mukaan mahdollista ottaa lapsi huostaan tai järjestää hänelle sijaishuolto (Lastensuojelulaki 9:40 §).

Nuorisorangaistuksen kohderyhmän nuoret ovat pääosin tuttuja sosiaalityöntekijöille. Lähes puolet seuraamukseen tuomituista nuorista ovat olleet jossain vaiheessa elämäänsä sijoitettuina lastensuojelulaitoksiin. (Marttunen 2008, 314.) Nuorilta saatujen tietojen mukaan he eivät kuitenkaan ole kokeneet saaneen sosiaalitoimesta kovinkaan merkittävää tukea, verrattuna esimerkiksi nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon aikaiseen Rikosseuraamuslaitokselta saatuu tukeen (Marttunen 2008, 310). Tämä herättää kysymyksiä sosiaalitoimen toimintatavoista muun muassa niiden yksilöinnin, tehokkuuden ja nuoren edun huomioon ottamisen kannalta.

2.4 Nuorten tekemät rikokset

Nuorten rikollisuus voidaan jaotella rikoksiin, jotka tulevat viranomaisen tietoon sekä piilorikollisuuteen, josta nuoret eivät jää kiinni. Suuri osa nuorten rikoksista on juuri piilorikollisuutta, josta saadaan tietoa nuorille suunnattujen kyselytutkimuksien myötä. Kyselyjä toteuttaa muun muassa Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. (Salmi 2011.)

Poliisin tietoon tulleet tapaukset osoittavat, että usein nuorten tekemät rikokset liittyvät vapaa-ajan viettoon, alkoholiin sekä ikärajasääntelyyn. Nuorten tekijöi-

den osuus on merkittävä erityisesti tarkasteltaessa vahingontekoja, autovarkauksia sekä ryöstöjä. (Salmi 2011.) Tutkimusten mukaan ikäluokkansa kokoon suhteutettuna 15–20-vuotiaat ovat aktiivisin rikoksia tekevä ikäryhmä (HE 229/2009 vp, 5). Suunnitelmallisuutta vaativia rikoksia, kuten kavalluksia ja petoksia, tehdään tavallisesti vasta aikuisiällä. Myös henkirikosten tekeminen nuorten keskuudessa on epätavallista, vaikka niillä tapahtuessaan onkin huomattava medianäkyvyys. (Salmi 2011.)

Nuorilta itseltään saadut tiedot antavat samansuuntaisia tuloksia. Kyselyjen perusteella saatujen tietojen mukaan tyypillisiä nuorten tekemiä rikoksia ovat myymälävarkaudet, vahingonteot, lievät väkivaltateot sekä liikennერიკkomukset, kuten ajoluvatta ajaminen ja rattijuopumus. Yleistä on myös tiedostojen, kuten musiikin, luvaton lataaminen ja jakaminen internetissä. (Salmi 2011.) Vuonna 2008 jopa 74 % kyselyyn vastanneista nuorista ilmoitti ladanneensa tiedostoja luvatta (Salmi 2008). Nuorilta saatujen tietojen mukaan myymälävarkauteen, vahingontekoon, rattijuopumukseen tai huumausaineiden päihdekäyttöön syylistyy noin joka kymmenes nuori vuoden aikana (Salmi 2011).

Varkauksien ja vahingontekojen lukumäärät ovat lähes samat verrattaessa tyttöjen tekemien rikosten määrää poikien tekemiin rikoksiin. Sukupuolten välillä ei ole myöskään huomattavaa eroa huumausaineiden kokeilemisen tai niiden käytön suhteen. Väkivaltateot taas vastaavasti ovat yleisempiä pojilla. (Salmi 2011.) Esimerkiksi vuonna 2008 pojista 17 % oli osallistunut tappeluun tai muuhun väkivaltatekoon, tyttöjen kohdalla osuuden ollessa 9 % (Salmi 2008).

Nuorten tekemien rikosten määrää tarkastellessa on huomioitava, että rikosten tekeminen keskittyy yleensä samoille tekijöille (HE 229/2009 vp, 5). Yksi henkilö voi vuoden aikana olla syytettynä useammasta eri rikoslajikkeesta. Näiden ongelmanuorten osuus on noin 10 % rikoksia tekevistä nuorista (HE 102/2004 vp, 3). Tämä taas heijastaa rikosten tilastolliseen tutkimiseen siten, että tutkimusten prosentuaaliset, bruttomäärällisiin tietoihin perustuvat tulokset, vaikuttavat suurilta, vaikka todellisuudessa niiden taustalla onkin vain pieni joukko rikosalttiita nuoria (Marttunen & Salmi 2006, 167). Niiden nuorten osuus, jotka eivät tee lainkaan rikoksia, on yhä suurempi (Salmi 2009, 20).

3 Nuorisorangaistuksen kehitys

3.1 Nuorisorikosoikeuden kehityksen käännekohtat

Lapsi- ja nuorisorikollisuuden pääpiirteet ovat peräisin 1800-luvulta. Ennen tätä lastensuojelun tarpeessa olevien ja rikoksiin syyllistyneiden lasten ja nuorten kohtelua ei eroteltu, vaan molemmat ryhmät kuuluivat samojen käytäntöjen alaisuuteen. Nykypäivään heijastuvana ajatusmallina voidaan pitää 1800-luvulta lähtöisin olevaa syyntakeisuusikärajasääntelyä, joka tosin vielä tuolloin poikkesi tämän hetken ajattelusta. Tuolloin ikärajoihin perustuva syyntakeisuussäätely oli suhteellista ja sen jaottelua täydensi ”pahuus täydentää iän”-periaate, jonka mukaan lasta, joka oli syyllistynyt riittävän törkeään rikokseen, voitiin rangaista iästään huolimatta. (Marttunen 2008, 44–45.) Suomen rikoslakiin määriteltiin 15-ikävuoden syyntakeisuusraja vuonna 1889. Tämä kuitenkin tarkoitti 1940-luvulle saakka mahdollisuutta sijoittaa nuori rikoksentekijä kasvatuslaitokseen, jonka olosuhteet muistuttivat läheisesti rikosoikeudellisen vastuun rangaistus-seurauksia. 1900-luvun alkupuolella todettiin myös tarve laajentaa nuoriin rikoksentekijöihin kohdistuvaa erityiskohtelua 18–20-vuotiaisiin. (Marttunen 2008, 60.)

1960- ja 1970-luvuilla muun muassa erinäiset komiteat tutkivat nuorisorikosoikeuden kehittämistarpeita. Kehitysideoita esitettiin liittyen juuri nykypäivän nuorisorangaistuksesta tuttuihin erityispreventiivisiin toimenpiteisiin, mutta toteuttamistapoihin liittyvien erimielisyyksien vuoksi lakimuutoksia ei vielä tuolloin tehty. (Marttunen 2008, 63.) Eri mieltä oltiin muun muassa siitä, tulisiko nuorille suunnatuissa rangaistuksissa keskittyä moitteen korostamiseen vai nuoren elämänvalmiuksien parantamiseen (HE 229/2009 vp, 4). Konkreettinen muutos tuolloin tapahtui kuitenkin rangaistusjärjestelmän haittojen minimoimisessa, jonka myötä esimerkiksi nuoret rikoksesta ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitut vapautuivat entistä aiemmin ehdonalaiseen vankeuteen (Marttunen 2008, 65).

Yhdyskuntaseuraamukset otettiin käyttöön Suomessa 1990-luvulla, minkä on katsottu edistävän rangaistuksien ennaltaehkäiseviä vaikutuksia. Tämän seurauksena rangaistuksiin liitettiin entistä vahvemmin myös kuntouttavia tekijöitä, kuten rationaalisen ajattelun ja sosiaalisten taitojen kehittämistä tukevia ohjelmia, joilla pyrittiin pienentämään rikosten uusimisriskiä. (Marttunen 2008, 66.) Yhdyskuntaseuraamuksista saadut positiiviset kokemukset olivat sysäys nuorisorangaistuksen käyttöönottamiselle, jota ehdotettiin ensimmäisen kerran vuonna 1993. Ehdotuksen kuitenkin vielä tässä vaiheessa rauettua, asetettiin nuorisorangaistusryhmä valmistelemaan uutta nuorille suunnattua rangaistusmuotoa. Nuorisorangaistusryhmä luovutti esityksensä oikeusministeriölle vuoden 1996 puolivälissä. (Marttunen 2008, 69.)

3.2 Nuorisorangaistuksen kokeiluaika ja varsinaisen lain voimaantulo

Laki nuorisorangaistuksesta tuli voimaan vuonna 2005. Lain voimaantuloa edelsi kahdeksan vuoden mittainen vuonna 1997 alkanut kokeiluaika, jolloin nuorisorangaistusta ja sen toimivuutta kokeiltiin seitsemän eri käräjäoikeuden alueella.

Kokeilun tavoitteena oli arvioida, kuinka nuorisorangaistuksen käyttöönotto vaikuttaa nuorten rikosten ehkäisyyn, ja mihin suuntaan nuorille tarkoitettua seuraamusta tulisi kehittää. Kokeilu suoritettiin Espoon, Helsingin, Joensuun, Tampereen, Turun, Vaasan ja Vantaan käräjäoikeuksissa. Kokeilun alueellista valintaa perusteltiin väestön sijoittumisella kyseisille alueille, sekä sillä, että rajatulla alueella katsottiin tapahtuneen noin kolmasosa alle 18-vuotiaiden tekemistä rikoksista (HE 102/2004 vp, 3). Kokeilun aikana nuorisorangaistuksen käyttö oli hajanaista ja vähäistä, ja joka kolmas kokeilun aikaisista täytäntöönpanoista jouduttiin keskeyttämään. Seuraamuksen tarpeellisuutta ei kuitenkaan missään vaiheessa kyseenalaistettu, johtuen nuorisorangaistuksen hyvistä ominaisuuksista, kuten sen intensiivisyydestä, konkreettisuudesta sekä sisällön yksilöimisen mahdollisuudesta. (Marttunen 2005.) Nuorisorangaistuksen vähäisen käytön vuoksi kokeiluaikaa jatkettiin, ensin vuosiksi 2000–2001 ja edelleen vuosiksi 2002–2004 (Marttunen & Keisala 2007, 2).

Perustuslakivaliokunta nosti esiin kokeiluvaihetta säättävästä laista laillisuusperiaatteeseen ja yhdenvertaisuusperiaatteeseen liittyviä epäkohtia. Laillisuusperiaatteen vastaisesti laki nuorisorangaistuksen kokeilemisesta (1058/1996) oli puutteellinen ja perustuslainvastainen, koska siinä ei määritelty itse rangaistuksen sisältöä. Lakivaliokunta ei myöskään pitänyt mahdollisena nuorisorangaistuksen käyttöönottamista koko maanlaajuisena seuraamuksena vedoten täytäntöönpanon käytännön ongelmiin. Lisäksi todettiin, että kokeilun suorittaminen tiettyjen käräjäoikeuksien alueella rikkoi yhdenvertaisuusperiaatetta, koska kaikilla nuorilla rikoksentekijöillä ei ollut mahdollisuutta tulla tuomituksi kyseiseen rangaistusmuotoon. Yhdenvertaisuus ei saa vaarantua esimerkiksi asuinpaikan vuoksi. (PeVL 59/2001 vp, 2.) Asiasta säädettiin kuitenkin ns. poikkeuslakina, jonka myötä kokeilua jatkettiin perustuslakivaliokunnan lausunnosta huolimatta (Melander 2010, 166). Poikkeuslaki säädettiin yleisesti hyväksyttävään yhteiskunnalliseen intressiin vedoten, jonka myötä yhdenvertaisuusperiaatteesta voidaan poiketa (HE 109/1996). Myös useiden nuorten kohdalla tapahtuva nuorisorangaistuksen keskeyttäminen ja ehtojen rikkomisen seuraukset koettiin suurena ongelmana. Käytännön syistä ja kustannusten rajaamiseksi lakivaliokunta kuitenkin päätyi puoltamaan kokeilun jatkamista alueellisena (LaVM 24/2001 vp, 3). Oikeusministeriö asetti vuoden 2001 loppupuolella nuorisotoimikunnan, jonka tehtävänä oli arvioida, tulisiko nuorisorangaistus ottaa vakinaiseksi rangaistukseksi seuraamusjärjestelmäämme.

Varsinaista lakia nuorisorangaistuksesta muutettiin kokeiluajan kokemusten perusteella. Nuorisorangaistuksen kokeiluvaiheessa seuraamuksen täytäntöönpano oli jaoteltu kaksiosaiseksi, valvontaan ja nuorisopalveluun. Nuorisopalveluun sisältyi muun muassa tietty tuntimäärä palkatonta työtä ja sosiaalistavia ohjelmia, jotka suoritettiin valvonnan alaisena. Hallituksen esityksessä (HE 102/2004 vp, 12.) nuorisorangaistuksen käyttöönotosta ehdotettiin rangaistuksen muuntamista yksiosaiseksi kokonaisuudeksi, ilman jaottelua erilliseen nuorisopalveluun. Nykyinen nuorisorangaistus voidaan katsoa kokonaisuudeksi, joka koostuu valvonnasta, erinäisistä ohjelmista, nuorelle annettavasta tuesta ja ohjauksesta sekä työelämään ja työn tekemiseen perehtymisestä. Varsinainen työn tekeminen velvoite on siis poistunut. Nykyisen nuorisorangaistuksen oh-

jelmien ja tehtävien sisältö poikkeaa kokeiluajan rangaistuksen sisällöstä. Kokeiluaikana seuraamuksen sisällöksi oli määritelty kolme eri työskentelyohjelmaa, ”Nuori ja rikos”, ”Nuori ja päihteet” sekä ”Nuori ja yhteiskunta”, kun taas nykyisin sisältö koostuu useammasta eri teemasta. (Marttunen 2008, 288.) Eri teemat selvitetään opinnäytetyön myöhemmässä vaiheessa. Nuorisorangaistukseen ehdotettiin myös muutoksia sen ikärajojen suhteen. Ehdotuksena oli, että kyseistä rangaistuslajia alettaisiin soveltaa 18 vuoden yläikärajan sijaan 15–20-vuotiaisiin, mutta nykyistä nuorisorangaistulakia sovelletaan edelleen ainoastaan rikoksiin, jotka ovat tehty alle 18-vuotiaina. (Laki nuorisorangaistuksesta 1 §)

Nuorisorangaistukseen liittyväksi muutokseksi voidaan lukea myös vuonna 2011 voimaan tullut laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä, jonka myötä jokaisen rikoksesta epäillyn nuoren sosiaalinen tilanne ja mahdollisen seuraamuksen sopivuus tulee selvittää. Kokeiluajan päättyessä myös toimeenpanosuunnitelman ehtojen rikkomisen seurauksia täsmennettiin, tehostettiin ja monipuolistettiin. (Marttunen 2005, 6.)

3.3 Nuorisorangaistustuomioiden määrät

Nuorisorangaistusta on sekä sen kokeiluajan että varsinaisen lain voimassaoloajan aikana käytetty odotettua vähemmän, vaikka seuraamuksesta yleisesti ottaen on hyviä kokemuksia. Tutkimusten mukaan valvojat ovat pitäneet joka toisessa tapauksessa nuorisorangaistusta mielekkäänä ja tarkoituksenmukaisena seuraamuksena tuomitulle nuorelle. (Yhdyskuntaseuraamustoimikunta 2012, 34.) Esimerkiksi vuonna 2005 nuorisorangaistuksia täytäntöönpantiin vain 33 kappaletta ennalta arvioidun 60 tuomion sijaan ja vuonna 2006 ainoastaan neljännes, eli 34 kappaletta, odotetusta 140 täytäntöönpanosta (Marttunen & Keisala 2007, 51).

Vuonna 2010 pantiin täytäntöön 18 nuorisorangaistustuomiota. Kyseisenä vuonna nuorisorangaistuksia oli täytäntöönpanovaiheessa yhteensä 25 tuomiota, joista 77 prosentissa tuomion syynä oli omaisuusrikos, 15 prosentissa hen-

keen ja terveyteen kohdistuva rikos ja 8 prosentissa liikennerikos. (Yhdyskuntaseuraamustoimikunta 2012, 34.) Vuoden 2010 nuorisorangaistuksen syynä olleiden rikoslajien prosentuaaliset määrät vastaavat tuloksia, joita on saatu tutkitessa rikoksia, joihin nuoret tavallisimmin syylistyvät (Marttunen & Keisala 2007, 62).

Vuonna 2011 voimaan tulleen lain nuoren rikoksentekijän tilanteen selvittämisestä oletetaan lisäävän nuorisorangaistuksen käyttömäärää. Kasvua aiheuttavana tekijänä pidetään seuraamusselvitysmenettelyä, jonka myötä jokaisen nuoren kohdalla on pohdittava aiempaa systemaattisemmin kaikki ne keinot, joilla voitaisiin ennaltaehkäistä uusintarikollisuutta ja edistää nuoren sosiaalisia valmiuksia. (Yhdyskuntaseuraamustoimikunta 2012, 35.)

Vähäiset käyttömäärät eivät välttämättä ole yhteiskunnallisesti ainoastaan negatiivinen asia. Nuorisorangaistus on 3–6 kertaa kalliimpi seuraamus ehdolliseen vankeuteen verrattuna (Marttunen & Keisala 2007, 51). Vuoden 2011 aikana yksi täytäntöönpantavana oleva nuorisorangaistustuomio maksoi laskennallisesti 9540 euroa, kun taas ehdollinen vankeustuomio ja sen valvonta maksoi 2706 euroa valvottavaa kohden per vuosi (Rikosseuraamuslaitos 2012). Toisaalta nuorisorangaistuksen myötä nuoren rikoskierre mahdollisesti katkeaa, ja nuori todennäköisesti välttyy vankilatuomiolta, joka kävisi yhteiskunnalle vielä kalliimmaksi.

4 Nuorisorangaistuksen perustelut ja tavoitteet

Nuorisorangaistuksen käyttöönottamista on perusteltu sen konkreettisilla vaikutuksilla, joita verrattain samaan ankaruusluokkaan sijoittuvalla ehdollisella vankeusrangaistuksella ei ole todettu olevan (HE 35/1999 vp). Perusteluita nuorisorangaistukselle, ja samalla rangaistuslajin tavoitteita, ovat moitteiden tehostaminen ja konkretisoiminen, seuraamusjärjestelmän porrastaminen sekä seuraamuksen sisällön räätälöinti yksilöllisten tarpeiden mukaan (Marttunen 2008, 280). Esimerkiksi Itä-Suomen Hovioikeuden ratkaisussa I-SHO:2006:3 nuorelle

väkivaltarikoksen tehneelle tuomittiin nuorisorangaistus. Tapauksessa syyttäjä vetosi aiemmassa käräjäoikeuden käsittelyssä nimenomaan siihen tosiasiaan, ettei nuori ollut lopettanut rikoksiaan aiemman ehdollisen vankeusrangaistuksensa myötä. Hovioikeus totesi samaisen seikan nuoresta laaditun toimeenpanosuunnitelman perusteella, ja täten päätyi tuomitsemaan juuri aiemmin mainitut tavoitteet sisältävän nuorisorangaistuksen.

Nuorisorangaistuksen suorittaminen nuorelle normaaleissa elinolosuhteissa laitosojen sijaan on havainnollistava esimerkki laitostavasta kriminaali-ideologiasta, joka rangaistuskäytännössämme vallitsee. Vankeusrangaistuksen suorittamisen laitoksessa on todettu vaikuttavan haitallisesti nuoriin, kun taas vastaavasti juuri nuorisorangaistukseen sisältyvien tukitoimintojen kaltaisten, laitosympäristön ulkopuolella toteutettavien ohjelmien, on katsottu tuovan parhaita tuloksia rikosten ennaltaehkäisemisen kannalta. (Lappi-Seppälä 2006, 81–82.)

4.1 Moitittavuuden osoittaminen

Nuorisorangaistuksen tavoitteena on osoittaa nuorelle hänen rikoksensa moitittavuus. Nuoret, jotka ovat suorittaneet ehdollisen vankeusrangaistuksen, eivät välttämättä sisäistä rangaistukseen sisältyvää moitittavuutta tai tekonsa seuraamusta tulevaisuutensa kannalta. Rikoksen moitittavuuden korostamiseksi ja yhteiskunnallisten normien sisäistämisen vuoksi nuorisorangaistukseen on liitetty ohjelmia, joilla pyritään lisäämään nuoren lainkuuliaisuutta ja lisäämään valmiutta ymmärtää rikosoikeudellisia seuraamuksia. (Lappi-Seppälä 2006, 138.) Näitä ovat esimerkiksi jokaiseen nuorisorangaistukseen sisällytettävät rikoskeskustelut, joissa käsitellään nuoren ja hänen läheistensä asenteita rikosten tekemistä kohtaan sekä selvitetään rikoksen uusimisriskin suuruus kyseisen nuoren kohdalla (Keisala & Marttunen 2007, 6). Ohjelmiin sisältyvillä keskusteluilla pyritään muokkaamaan nuoren arvomaailmaa ja moraalialia, ja tätä kautta auttamaan nuorta erottamaan oikea väärästä. Onnistuessaan nuorisorangaistus ehkäisee rikollisuutta, minkä myötä yksi kriminaalipolitiikan keskeisistä tavoitteista täyttyy. (Lappi-Seppälä 2006, 24.)

Moitittavuuden osoittaminen keskusteluiden kautta voi olla keino kääntää nuoren arvomaailmaa yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpään suuntaan. Ottaen kuitenkin huomioon nuorisorangaistuksen pituuden, joka on neljästä kuukaudesta kahteentoista kuukauteen, tulee pohtia rangaistuksen ajallista haastetta. Toimeenpanosuunnitelmaan kuuluvien ohjelmien ja keskusteluiden viikkokokhtainen enimmäismäärä on lain mukaan kahdeksan tuntia, mikä tekee esimerkiksi neljän kuukauden minimirangaistuksen kohdalla yhteensä 128 tuntia (Rikosseuraamuslaitos 2013b). Keisalan ja Marttusen (2007, 4) mukaan käytännössä nuorta tavataan kaksi kertaa viikossa tapaamisten yhteiskeston ollessa alle kaksi tuntia.

Keskustelut ja niin sanottu moraalinen kasvatus voidaan mieltää kuuluvaksi sosiaalityöhön. Hoitoideologian mukaan rangaistuslajia valitessa tulee ottaa huomioon rikosentekijän henkilökohtaiset ominaisuudet. Tästä herää kysymys rangaistuksen kokemisesta. Koetaanko nuorisorangaistus todella moitittavuutta osoittavaksi rangaistukseksi vai onko se enemmänkin rikollisten hoitamista terapeuttisoin keinoin?

15–17-vuotiaiden katsotaan olevan otollisin ikäryhmä arvioidessa nuorisorangaistuksen tavoitteiden toteutumista. Nuoret eivät ole kehitysasteeltaan ja kypsytydeltään vielä aikuisten tasolla, joten heidän asenteisiinsa ja arvoihinsa on mahdollista vaikuttaa juuri rakentavien ja yksilöityjen keskusteluiden kautta. Käytännössä tämä edellyttäisi huomattavan paljon käytössä olevaa aikaa ja rikosseuraamusalan henkilöstön korkeaa ja syvällisesti psykologiaan suuntautunutta koulutusta. Nuorten elämänmuutos yhteiskunnallisesti hyväksyttävämpään suuntaan edellyttäisi nuoren identiteetin, asenteiden ja arvojen muutosta. Näiden muutoksien lisäksi nuoren tulisi muuttaa myös elämänkatsomustaan, tapojaan ja jopa moraaliaan. Seuraamuksen ajallinen rajoittuneisuus herättää kysymyksen siitä, kuinka tässä ajassa on mahdollista ohjata nuoren arvomaailmaa, kannustaa häntä tehokkaasti lainkuuliaisuuteen ja saada nuori ymmärtämään tuomionsa perusteena olevan teon moitittavuuden. Myös sitä voidaan pitää kyseenalaisena, kuinka on mahdollista saada nuori haluamaan näitä suuria muutoksia, huomioiden rajalliset resurssit ja Rikosseuraamuslaitoksen edus-

tajien osaaminen. Suuri osa nuorisorangaistusnuorista asuu edelleen perheensä kanssa, joten myös kotiolojen sekä asenteiden tulisi olla rikosten tekemistä vastustavia. Epätoivotuimmassa tapauksessa nuorisorangaistus on vain yksi tapa kärsiä rangaistus saavuttamatta mitään muutosta arvoihin ja moraaliin.

4.2 Nuorisorangaistus osana rangaistusjärjestelmää

Suomen rikosoikeudellinen rangaistusjärjestelmä perustuu asteittain ankaroituvaa malliin, mikä yksinkertaistettuna tarkoittaa sitä, että mitä moitittavamman ja vakavamman rikoksen tekee, sitä ankarampi oikeudellinen seuraamus siitä on luvassa. Lievimmillään seuraamus voi olla esimerkiksi poliisin antama huomautus tai rikesakko, kun taas ankarimmillaan rikoksentekijä voi tulla tuomituksi ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Nuorisorangaistus on yksi lisäporras seuraamusjärjestelmään ja sen katsotaan hidastavan kulkua kohti ehdotonta vankeusrangaistusta. (Lappi-Seppälä 2006, 138.)

Teon moitittavuutta arvioiden nuorisorangaistuksen katsotaan sijoittuvan seuraukselliselta ankaruudeltaan ehdollisen vankeusrangaistuksen tasolle, koska moitittavuusasteensa vuoksi rikos ei edellytä tuomitsemista ehdottomaan vankeuteen, mutta toisaalta taas sakkoa ei pidetä riittävänä rangaistuksena (Marttunen & Keisala 2007, 41). Intensiivisten tukitoimintojensa vuoksi nuorisorangaistusta kuitenkin pidetään ehdollista vankeusrangaistusta raskaampana seuraamuksena. Huomattava ero ehdolliseen vankeuteen on myös täytäntöönpanon aikaisten tekojen seurauksissa. Nuorisorangaistus on muunnettavissa ehdottomaksi vankeudeksi ilman uusia rikoksia, esimerkiksi nuoren laiminlyödessä toimeenpanosuunnitelmaansa, toisin kuin ehdollinen vankeustuomio. (Marttunen 2008, 287.)

4.3 Rangaistuksen sisällön yksilöinti

Tavoite, joka nuorisorangaistuksen käyttöönottamisen myötä asetettiin seuraamuksen sisällön räätälöimisestä yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi, on toteutunut.

Laki nuorisorangaistuksesta velvoittaa 3 §:ssään tuomion täytäntöönpanon ja tuomioon liitettävien tukitoimintojen sovittamista yhteen. Yksilöllisen sisällön myötä pystytään tarjoamaan juuri kyseiselle nuorelle tarpeelliset tukitoiminnot, joilla pyritään nuorisorangaistuksen tavoitteena oleviin sosiaalistaviin vaikutuksiin, muun muassa sopeuttamaan nuori yhteiskuntaan. Käytännössä sisällön yksilöinti tapahtuu nuorelle laadittavan toimeenpanosuunnitelman myötä. Pakollisten rikoskeskustelujen lisäksi toimeenpanosuunnitelmaan sisällytetään intensiivisiä tukitoimintoja, jotka valitaan nuoren elämäntilanteen ja mahdollisen tuen tarpeen perusteella. (Keisala & Marttunen 2007, 6.) Esimerkiksi nuoren, jonka rikostaustaan on vaikuttanut huomattava päihteiden käyttö, toimeenpanosuunnitelmaan voidaan sisällyttää päihdekeskusteluja, joissa pyritään kartoittamaan nuoren tietämys päihteidenkäytöstä ja selvittämään nuorelle päihteiden käytön vaikutus hänen tekemiinsä rikoksiin. Nuorta voidaan myös tukea hakemaan apua päihdeongelmiinsa yhteiskunnan tarjoamista päihdepalveluista. (Keisala & Marttunen 2007, 12–13.)

Nuorisorangaistuksen sisällön yksilöinnin myötä saavutettua kohdistettua sosiaalistavaa tukea pidetään merkittävänä nuoren sosiaalisen toimintakyvyn, selviytymisen sekä vastuuntunnon saavuttamisen kannalta (Lappi-Seppälä 2006, 138). Nuorisorangaistuksen yhteydessä pyritään myös löytämään ne tekijät, jotka ovat altistaneet nuoren hänen rikoskäyttäytymiselleen (Marttunen 2008, 281). Sosiaalisten ongelmien, kuten syrjäytymisen, koulutukseen tai työhön liittyvien ongelmien tai päihdeongelmien, kartoittamisen jälkeen nuorille tarjotaan apua nuorisorangaistuksen eri tukitoimintojen myötä.

4.4 Laitosvastaisuus

Sosiaalisten kykyjen edistäminen on peruste nuorisorangaistuksen laitосvastaisuudelle, koska rangaistuksen suorittamisen laitосolosuhteissa katsotaan luovan huonontavia vaikutuksia nuoren sosiaalisille osa-alueille ja sitä kautta myös tulevaisuudelle. Tuomion kärsiminen laitосessa aiheuttaisi koulunkäynnin, muiden opintojen tai työnteon keskeytymisen, vieraantumista kotiympäristöstä sekä tottumista laitосoloihin normaalien elinolosuhteiden sijaan. (Lappi-Seppälä

2006, 112.) Vankilassa myös kiinnittyminen rikolliseen yhteisöön on varsin todennäköistä vaihtoehtojen puuttumisen myötä. Tällöin myös rikosten uusimisriskin voidaan olettaa kasvavan. (Haara 2002, 39.) Nuorisorangaistuksen myötä nuori voi välttyä myös mielenterveysongelmilta sekä rikoksentekijäksi leimautumiselta, joita laitusrangaistuksen suorittaminen usein aiheuttaa (HE 102/2004 vp, 3). Laitostuomion sivuvaikutukset voivat olla hyvinkin kauaskantoisia ja näkyä esimerkiksi koulutuksen puutteellisuudesta johtuvana ammattitaidottomuutena ja sen seurauksena työttömyytenä (Lappi-Seppälä 2006, 112).

Nuorisorangaistuksen yksi edellytys on tuomion todennäköinen vaikuttavuus. Nuoren käyttäytymismalleja pyritään muokkaamaan nuorisorangaistukseen sisältyvillä toiminnoilla, ja tätä kautta ennaltaehkäisemään tulevia rikoksia. Laitosolojen ulkopuolella suoritettavan nuorisorangaistuksen myötä nuoren elinolosuhteet, elinympäristö, ystävät ja arki säilyvät verrattain samankaltaisina, kuin ennen tuomiotakin. Olemassa olevien sosiaalisten suhteiden ja nuoren normaalien rutiinien jatkuessa herää kysymys näiden tekijöiden suhteesta tuomion vaikuttavuuteen. Onko tuomioon sisältyvien tukitoimintojen ja keskusteluiden vaikutus suurempi kuin esimerkiksi nuoren kotikasvatuksen tai ystäväpiirin vaikutus hänen käyttäytymiseensä? Tutkimusten mukaan nuoret itse pitävät uusimisriskiä kasvattavina tekijöinä kaveripiiriä ja alkoholin käyttöä, kun taas vastaavasti rikosriskiä vähentäväksi tekijäksi nuoret ovat maininneet juuri kaveripiirin vaihdoksen (Keisala & Marttunen 2007, 7). Olisiko elämäntapojen muuttamisen ja ”entisestä irtipääsemisen” kannalta kuitenkin parempi suorittaa tuomio jonnekin muualle sijoitettuna?

5 Nuorisorangaistuksen edellytykset

5.1 Yleiset edellytykset

Nuorisorangaistuksesta säädetyn lain mukaan alle 18-vuotias rikoksentekijä voidaan tuomita nuorisorangaistukseen rikoslain 6 luvun 10a §:n mukaisten edellytyksin (Laki nuorisorangaistuksesta 1 §). Rikoksen seuraamuksen anka-

ruutta luokitellen nuorisorangaistus mielletään vastaamaan ehdollista vankeutta; rikoksesta tuomittava sakko olisi liian lievä rangaistusmuoto, mutta toisaalta ehdoton vankeus olisi liian ankara tapa suorittaa rikoksesta koituva rangaistus (Rikosseuraamuslaitos 2013b). Molempien lähtökohtana ovat rikoslain 6 luvun rangaistuksen määräämiseen vaikuttavat pykälät eli rikoksen vakavuus, tekijän syyntakeisuus ja syyllisyys, joka ilmenee syyttäjän syyttämispäätöksellä, sekä tekijän rikoksiin liittyvä menneisyys. Näiden osa-alueiden kokonaisuuden hahmottamista kutsutaan moitittavuusharkinnaksi. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää tuomioistuimelta moitittavuusharkinnan lisäksi tarkoituksenmukaisuusharkintaa. Tuomiota on pidettävä perustellusti asianmukaisena ajatellen tekijän sosiaalista selviytymistä ja mahdollisten uusien rikosten ehkäisemistä. Näiden sosiaalistavien ja ennaltaehkäisevien edellytyksien täytyessä tuomio täyttää myös vaatimuksen tarkoituksenmukaisuudestaan, mikä taas asettaa mahdollisuuden tuomita nuori nuorisorangaistukseen ehdollisen vankeuden sijasta. (Marttunen & Keisala 2007, 41.) Tekijän yksilöllisten ominaisuuksien korostamista rangaistusmuodon valinnassa voidaan myös kritisoida esimerkiksi yhdenvertaisuusperiaatteeseen nojaten; samasta teosta tulisi tuomita kaikille sama rangaistus. Miksi siis tekijän henkilökohtainen soveltuvuus tiettyyn seuraamukseen voi olla korostettava peruste tuomiolle?

5.2 Moitittavuusharkinta

Nuorisorangaistukseen liittyvässä moitittavuusharkinnassa on huomioitava erityisen vahvasti rikoslain 6 luvun 8 §, jonka mukaan rikoksen tekeminen alle 18-vuotiaana on lieventämisperuste, jonka myötä rangaistuksen suorittaminen määrätään soveltaen lievennettyä rangaistusasteikkoa. Myös lastensuojelulaki velvoittaa ottamaan alle 18-vuotiaan lapsen etu huomioon tilanteissa, joissa hän on tutkintavankeudessa tai tilanteessa, jossa hänet on tuomittu vankeusrangaistukseen (Lastensuojelulaki 10 §).

Nuoren tekemän rikoksen moitittavuutta arvioidessa voi olla vaikea vetää selkeää linjaus siihen, onko tekijän syyksiluettavuus riittävällä tasolla ollakseen peruste nuorisorangaistukselle (Marttunen & Keisala 2007, 44). Syyksiluettavuuteen

kuuluu tiiviisti teon tahallisuus tai tuottamus. Kuinka sitten pystytään vakuuttamaan tahallisuudesta tai sen puutteesta, kun kyseessä on nuori, joka ei ole henkisesti kehittynyt täyteen ymmärrykseen, eikä ole varmuutta hänen syy-seuraussuhteen ymmärtämisestään? Syyksiluettavuutta arvioidessa tulee tarkasti huomioida nuoren kyky ymmärtää tekonsa tai laiminlyöntinsä ja niiden seuraukset, mutta kuinka näitä loppujen lopuksi pystytään arvioimaan esitutinnan ja itse tuomion välisenä, yleensä hyvinkin lyhyenä, ajanjaksona?

Tätä linjausta helpottaa nuorisorangaistuksen kohdalla kuitenkin se, että kyseinen rangaistusmuoto on tarkoitettu yleensä nimenomaan nuorille, joilla on jo aiempaa rikostaustaa. Heidän tulisi jo aiempien kokemustensa perusteella ymmärtää oikeusjärjestelmämme lähtökohdat ja tekojensa seuraukset. Tarkasteltaessa tilannetta kriittisemmästä näkökulmasta, herää kysymys juuri aiempien tuomioiden laadusta. Yleensä aiempana tuomiona on ollut ehdollinen vankeusrangaistus, johon ei lakisääteisesti liity minkäänlaisia keskusteluja tai yhteiskuntaosioita. Pahimmassa tapauksessa nuori ei siis ole varsinaisesti oppinut mitään, vaan ainoastaan kärsinyt ehdollisen vankeusrangaistuksensa. Voidaanko siis olettaa nuoren, joka mahdollisesti tuomitaan nuorisorangaistukseen, ymmärtävän oikeusjärjestystämme ja tekojensa tahallisuuden aiemman rikollisuutensa ja tuomioidensa perusteella?

5.3 Tarkoituksenmukaisuusharkinta

Nuorisorangaistuksen tuomitseminen edellyttää myös harkintaa rangaistuksen tarkoituksenmukaisuudesta, jossa pohditaan seuraamuksen ennaltaehkäiseviä eli erityispreventiivisiä vaikutuksia (Marttunen 2005, 15). Tämä edellytys on yleisesti ratkaisevin tekijä, kun harkitaan tuomiota nuorisorangaistuksen ja ehdollisen vankeuden välillä. Tuomioistuimen tulee seuraamusharkinnassaan tapauskohtaisesti arvioida onko nuorisorangaistus rangaistusmuotona omiaan edistämään nuoren sosiaalista selviytymistä sekä ennaltaehkäisemään mahdollisia uusia rikoksia. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Näiden tukitoimintojen tarpeellisuuden havaitseminen on yksi edellytys nuorisorangaistukselle, jonka myötä pyritään yhdistämään sekä rangaistuksen täytäntöönpano että nuoren

tulevaisuuden parantaminen rikosten ennaltaehkäisemisen kautta (Marttunen 2008, 284).

Tarkoituksenmukaisuusharkinta on Martti Marttusen vuonna 2008 julkaistussa teoksessa ”Nuorisorikosoikeus, Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta” jaettu neljään vaiheeseen.

Ensimmäisessä vaiheessa pyritään kartoittamaan intensiivisten toimenpiteiden tarve. Tätä tarvetta harkitessa arvioidaan nuoren elämäntilanne kokonaisuudessaan sekä sitä, tarvitseeko nuori elämänsä hallintaan tukitoimintoja, joita esimerkiksi ehdottomaan vankeuteen ei sisälly. Tukitoiminnoilla pyritään nuorisorangaistuksen sosiaalistaviin tavoitteisiin sekä rikoskierteen katkaisemiseen. (Marttunen 2008, 284.) Intensiiviset toimenpiteet tarkoittavat nuorisorangaistuksen erinäisiä sisältöohjelmia, ja jos nuoren katsotaan selviytyvän sosiaalisesti ja saavan elämänsä hallintaan ilman niitä, useimmissa tapauksissa hänelle tuomiin nuorisorangaistuksen sijaan ehdollinen vankeustuomio (Marttunen 2005, 15).

Tarkoituksenmukaisuutta arvioidaan myös uusimisriskin myötä, joka perustuu nuoren aiempiin rikoksiin ja niiden tuomioihin sekä mahdollisiin avoinna oleviin rikosasioihin. Uusimisriskiä arvioidessa voidaan myös hyödyntää Rikosseuraamuslaitoksen nuoresta antamia tietoja. Aiempi ehdollinen vankeustuomio on suuri vaikuttava tekijä uusimisriskin suuruutta arvioitaessa ja Marttusen (2008, 285) mukaan noin puolella nuorisorangaistukseen tuomitulla on aiempi ehdollinen vankeustuomio. Aiempi ehdollinen tuomio ei ole kuitenkaan varsinainen edellytys nuorisorangaistukseen tuomitsemiselle (HE 102/2004 vp, 16–17).

Prosessin kolmannessa vaiheessa selvitetään nuoren yhteistyövalmius ja -kyky, joita ilman nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon suorittaminen ei onnistu. Selvityksen myötä arvioidaan nuoren valmiudet noudattaa nuorisorangaistukseen sisältyvää toimeenpanosuunnitelmaa ja hoitaa sen määrittämiä velvollisuuksia yhteistyön muodossa. Esimerkiksi jos nuori ei saavu lainkaan alustavan toimeenpanosuunnitelmansa laatimistilaisuuteen, voidaan olettaa, ettei hän ole kykenevä suorittamaan nuorisorangaistustuomiotaan. Tällöin Rikosseuraamus-

laitos ei puolla nuorisorangaistukseen tuomitsemista kyseisen nuoren kohdalla, ja täten välttään mahdolliselta täytäntöönpanon keskeyttämiseltä. Tämä taas yksinkertaistaa nuoren tuomiota ja sen suorittamista. Rikosseuraamuslaitoksen ammattitaitoisten työntekijöiden valmiuksiin kuuluu tunnistaa juuri nuoren yhteistyökyky ja valmiudet sitoutua rangaistuksensa suorittamiseen. (Marttunen 2008, 285.)

Tarkoituksenmukaisuusharkinnan viimeisessä vaiheessa arvioidaan rangaistuksen todennäköistä vaikuttavuutta, jonka myötä harkitaan, onko nimenomaan nuorisorangaistuksella edistävä vaikutus ajatellen nuoren sosiaalista selviytymistä ja rikosten ennaltaehkäisemistä. Rikosseuraamuslaitoksen todetessa, ettei nuorisorangaistuksella tule todennäköisesti olemaan minkäänlaista vaikutusta nuoreen, ei kyseistä rangaistusmuotoa tule ottaa tuomittavaksi. (Marttunen 2008, 284–286.) Vaikuttavuutta alentavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa nuori on huostaan otettuna lastensuojelulaitoksessa tai häneen joudutaan kohdistamaan tuntevia terveydenhuollon toimenpiteitä. Tällöin nuorisorangaistuksen ei voida katsoa vaikuttavan toivotusti nuoreen. (Marttunen 2005, 16.)

5.4 Ikäraja ja syrjäytymisriskin huomioiminen

Rikosoikeudellisen vastuuikä alaraja perusteltiin lapsen kehittymättömyydellä ja ymmärtämättömyydellä, jonka myötä lapsi ei ole soveltuva vastaamaan teoistaan rangaistuksen muodossa. 18 vuoden yläikärajaa puolestaan on perusteltu täysi-ikäisyyden määrittelevällä iällä ja sillä, että 18 ikävuoden saavuttanut nuori yleensä ottaen itsekin mieltää aikuisuutensa. Täysi-ikäisen henkilön oletetaan ymmärtävän tekonsa seuraukset, eikä rikoksia voida pitää enää harkitsemattomina kokeiluina tai jännityksenhakuisuuteen perustuvina. Ikärajaa arvioidessa on myös tultu siihen tuloksiin, että nimenomaan 15–17-vuotiaiden nuorten kohdalla nuorisorangaistuksessa päästäisiin parhaisiin tuloksiin ajatellen rikoskierteen katkaisemista ja rikosten ennaltaehkäisyä. 18 vuoden ikäraja ei myöskään aiheuta ristiriitoja lastensuojelulain kanssa. (HE 109/1996 vp.)

Kriminologiassa syrjäytymisellä tarkoitetaan tapahtumasarjaa, jossa yksilön siteet sosiaalista kontrollia harjoittaviin instituutioihin katkeavat tai ainakin heikenevät. Nuorelle näitä instituutioita voivat esimerkiksi olla perhe, koulu ja työelämä. Kriminologiassa on todettu riippuvuustekijä syrjäytymisen ja rikollisuuden välillä. Syrjäytyminen edesauttaa rikollista toimintaa, mutta toisaalta taas rikollisuus voi aiheuttaa syrjäytymistä. Tämän korrelaation myötä on todettu, että ehkäisemällä syrjäytymistä, voidaan ennaltaehkäistä myös rikollisuutta. (Kivivuori 2009, 3.) Nuorten kohdalla on todettu yhteys syrjäytymisen ja varsinkin väkivalta- ja omaisuusrikoksien välillä, jotka ovat tavanomaisimpia rikoslajeja nuorisorangaistukseen tuomittujen kohdalla (Kivivuori 2009, 2). Nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä on rangaistusmuodon sosiaalistava vaikutus, jota punnitaan tarkoituksenmukaisuuden yhteydessä. Tukitoiminnoilla pyritään sosiaalisten tekijöiden luomiseen ja vahvistamiseen, ja tätä kautta syrjäytymisen estämiseen, minkä taas tulisi näkyä rikollisuuden vähenemisenä tai parhaimmillaan rikoskierteen katkeamisena.

Lasten ja nuorten syrjäytymistä voidaan ennaltaehkäistä sekä suomalaisen yhteiskunnan asennemuutoksen että julkisen palvelujärjestelmän avulla. Esimerkiksi presidentti Niinistö (2012) on todennut, että ”jokainen meistä on näkijä, jokainen meistä on tekijä-”, mikä osoittaa, että yhteistyöllä voidaan vähentää nuorten syrjäytymisriskiä. Julkiset palvelut puolestaan voivat edesauttaa syrjäytymisen ennaltaehkäisyä. Panostamalla neuvolatyöhön, koulusuoriutumisen tukeen ja alkoholipolitiikkaan, voidaan vahvistaa syrjäytymisen ennaltaehkäisyä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012.)

5.5 Ongelmat nuorisorangaistukseen valikoitumisessa

Nuorisorangaistuksen vähäisen käytön määrää on perusteltu usealla tekijällä. On arveltu, että seuraamusselvitysmenettelyssä ei välttämättä tunnisteta potentiaalista nuorisorangaistustuomion tarpeessa olevaa nuorta. Kaikki nuoria ei myöskään tavoiteta toimeenpanosuunnitelman laatimista varten. Seuraamukseen vähäistä käyttöä voi siis riippua jo prosessin alkupään toimenpiteistä. (Marttunen & Keisala 2007, 2.) Nuorisorangaistuksen vaatiessa usean tahon,

muun muassa sosiaalitoimen ja Rikosseuraamuslaitoksen, välistä tiivistä yhteistyötä, myös rajalliset resurssit voivat olla este seuraamuksen käytölle (HE 102/2004 vp, 8).

Vähäistä käyttöä on perusteltu myös Rikosseuraamuslaitoksen tiukalla linjalla, jonka myötä joka toisessa tapauksessa nuorisorangaistusta ei pidetä tarkoituksenmukaisena seuraamuksena. Tarkoituksenmukaisuusharkinnan yhteydessä punnitaan nuoren yhteistyökykyä ja seuraamuksen todennäköistä vaikuttavuutta. Nuorisorangaistusta ei suositella seuraamukseksi, jos nuoren ei oleteta selviytyvän rangaistuksensa suorittamisesta. Tietyissä tapauksissa tämä oletus voi poistaa nuorisorangaistuksen piiristä juuri ne nuoret, jotka olisivat kaikkein eniten intensiivisten tukitoimien tarpeessa. (Marttunen & Keisala 2007, 70.)

Seuraamussuosittelun perusteena on usein myös nuoren oma motivaatio rangaistuksen suorittamista kohtaan, koska motivoituneisuus on suhteessa suoritamiskykyyn. Tuomitseminen kyseiseen rangaistukseen ei edellytä nuoren suostumusta, mutta jos nuori suhtautuu erittäin kielteisesti nuorisorangaistukseen ja sen sisältöön, voidaan olettaa, ettei hänen motivaationsa seuraamuksen myötä mahdollistuvaan muutokseen ole kovinkaan korkea. Motivaation puutteen ei kuitenkaan tulisi antaa olla liian suuri vaikutin seuraamusvalikoinnissa, koska sekin voi johtaa juuri nuorisorangaistusta eniten tarvitsevien ”ongelmanuorien” jäämiseen tukitoimien ulkopuolelle. (Marttunen & Keisala 2007, 70–71.)

Nuorisorangaistuksen vähäisen käytön syyksi on todettu myös rangaistuksen sisältö, joka ilmentää enemmän sosiaali- ja lastensuojelutyötä, kuin muut nuoriin kohdistettavat rikosoikeudelliset seuraamukset. Tämä uusi suuntaus voi näyttäytyä lain väljyytenä ja liiallisena tulkinnanvaraisuutena usean syyttäjän tai tuomarin näkökulmasta, jonka seurauksena nuorisorangaistus jää tuomitsematta. (Keisala & Marttunen 2007, 73.) Nuori saattaa jäädä tuomitsematta nuorisorangaistukseen myös häneen kohdistuvien sosiaalitoimenpiteiden vuoksi. Tällöin nuorisorangaistuksella ei välttämättä katsota olevan tarvittavia sosiaalisia vaikutuksia, koska toimenpiteitä on jo suoritettu. Yleensä nuori tuomitaan tällöin ehdolliseen vankeuteen. (HE 102/2004 vp, 17.)

Keisala ja Marttusen (2007, 73) mukaan joka viidennessä tapauksessa nuorisorangaistus jää tuomitsematta Rikosseuraamuslaitoksen suosituksesta huolimatta. Asiaan katsotaan vaikuttavan nuorisorangaistuksen sisällön intensiivisyyden, jonka myötä tuomarit katsovat nuoren pääsevän helpommalla suorittamalla ehdottoman vankeusrangaistuksen (Tolvanen 2001, 4). Tämä taas on ristiriidassa kriminaalipolitiikan tavoitteena olevan rikosten ennaltaehkäisemisen kanssa ja siten myös rikosoikeudellisen järjestelmän tehokkuuden kanssa. 15–17-vuotias nuori on vielä henkisesti kasvuvaiheessa, joten nuorisorangaistus olisi ankaruudesta huolimatta, tai juuri sen vuoksi, mahdollisuus saada nuori omaksumaan yhteiskunnallisesti hyväksyttävät käyttäytymismallit, katkaista hänen rikoskierteensä ja sitä kautta vähentää yleisiä yhteiskunnallisia ongelmia.

Tyypillinen nuorisorangaistusnuori

Marttunen ja Keisala (2007, 69.) ovat koonneet pääpiirteitä tyypillisestä nuorisorangaistukseen tuomitusta nuoresta. Tyypillinen tuomittu on miespuolinen nuori, joka on käynyt peruskoulunsa loppuun, mutta on rikoksen tekohetkellä työttömänä. Tavallista on myös, että nuori on ainakin jossain elämänvaiheessaan ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Varsinaista riippuvuutta päihteisiin tuomitulla ei ole, mutta yleisimmin rikokset ovat kuitenkin tapahtuneet esimerkiksi alkoholin vaikutuksen alaisena. Aikaisemmista rikoksista nuorelle on ollut seurauksena sakkorangaistuksia ja ehdollinen vankeusrangaistus, joiden lisäksi hänet on tuomittu vahingonkorvausvelvollisuuteen teoistaan. Tavallisimpia tuomioiden perusteena olleita rikoslajikkeita ovat olleet väkivaltarikokset ja vähäisemmät omaisuusrikokset, joita on tehty painostavan ystäväpiirin kanssa. Nuorisorangaistuksen aikana nuorta joudutaan huomauttamaan useamman kerran poissaoloista ja myöhästelystä. Yleensä nuori itse kokee nuorisorangaistuksen hyödylliseksi varsinkin parantuneen elämänhallintansa vuoksi.

6 Nuorisorangaistuksen sisältö

Nuorisorangaistukseen sisältyy tukitoimintoja, joiden avulla nuori pyritään irtaannuttamaan rikoskierteestään, parantamaan hänen elämänhallintaansa ja edistämään hänen rangaistustaan. Tukitoimintoihin sisältyvät valvontatapaamiset, erilaiset sosiaalistavat tehtävät ja ohjelmat sekä perehdyttäminen työelämään ja työn tekemiseen. (Keisala & Marttunen 2007, 4.) Tehtävät ja ohjelmat toteutetaan Rikosseuraamuslaitoksessa laaditun Ohjenuora-käsikirjan pohjalta, joskin tukitoimintojen aikataulu ja sisältö määritellään yksilöidysti jokaisen nuoren kohdalla (Rikosseuraamuslaitos 2013c). Käsikirjan mukaan jokaiseen nuorisorangaistukseen tulee sisällyttää valvojan kanssa käytäviä rikoskeskusteluja, ja niiden lisäksi tuomioon liitetään muita osioita, kuten motivoivia keskusteluja ja sosiaalisten taitojen harjoittelua nuoren omien tarpeiden mukaisesti (Lappi-Seppälä 2006, 140). Osioiden ja tehtävien tulee kuitenkin olla Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön hyväksymiä (Rikosseuraamuslaitos 2013c). Näihin toimeenpanosuunnitelmaan sisältyviin tukitoimintoihin nuori voidaan velvoittaa osallistumaan enintään kahdeksan tuntia viikossa (Rikosseuraamuslaitos 2013b). Käytännöksi on kuitenkin osoittautunut huomattavasti pienempi tuntimäärä viikkoa kohti, ja tyypillisesti nuorta tavataan kaksi kertaa viikossa tapaamisten yhteiskeston ollessa hieman alle kaksi tuntia (Keisala & Marttunen 2007, 4).

Nuorisorangaistukseen tuomitulla on päihdekielto koskien täytäntöönpanoon liittyviä tilaisuuksia, esimerkiksi valvontatapaamisissa, ja päihteiden käyttöä myös valvotaan. Valvojan todetessa nuoren olevan ulkoisista merkeistä päätellen päihteiden vaikutuksen alainen, tulee hänen kirjata havaintonsa. Valvojan epäillessä havaintojensa perusteella päihtymyksen johtuvan alkoholinkäytöstä, voidaan nuori velvoittaa myös puhalluskokeeseen. (Oikeusministeriö 2004.)

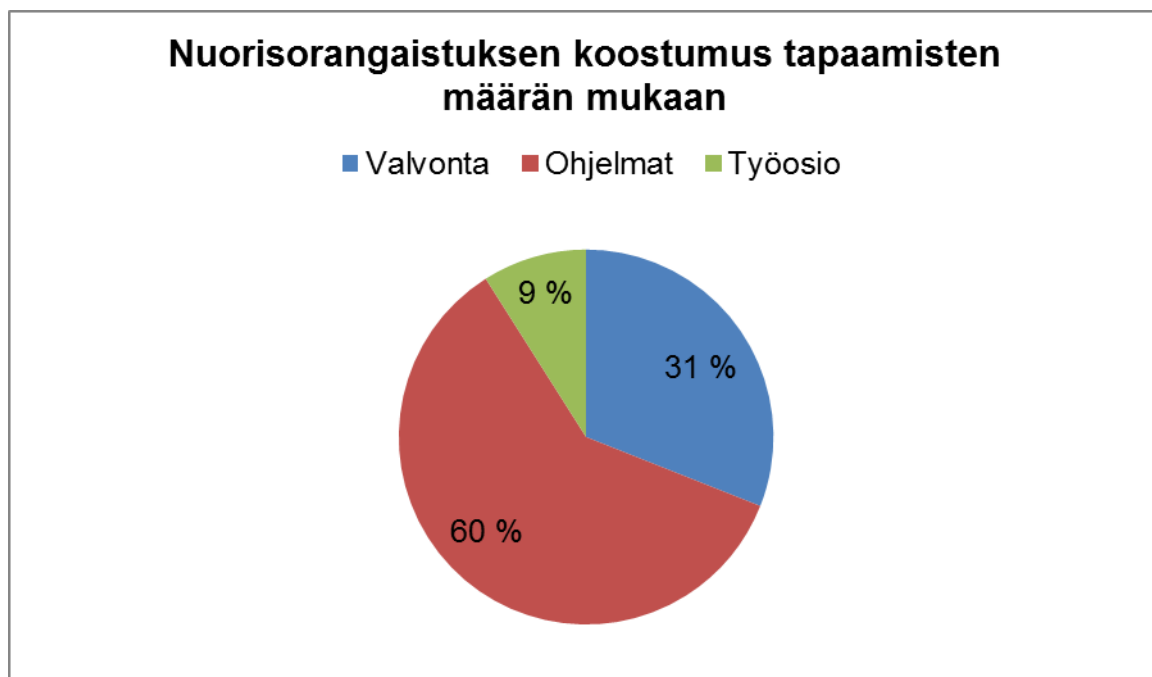
6.1 Valvonta

Nuorisorangaistukseen tuomittu on Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena suorittaessaan rangaistustaan. Tässä yhteydessä on syytä korostaa eroa valvonnan ja valvontatapaamisen välillä. Valvonnalla käsitetään koko rangaistuksen yleinen valvonta, ja valvontatapaamisella taas tarkoitetaan yhteydenpitoa nuoren ja hänelle osoitetun Rikosseuraamuslaitoksen viranomaisen välillä. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Valvojan avuksi voidaan tarkoituksenmukaisuussyistä määrätä myös avustaja, jolla on tehtävään soveltuva sosiaali-, nuoriso- tai kasvatusalan koulutus ja jolla on kokemusta nuorten kanssa työskentelemisestä. Rikosseuraamuslaitos ja apuvalvoja tekevät keskinäisen sopimuksen tehtävän hoitamisesta sekä apuvalvojalle valtion varoista maksettavasta palkkiosta ja kulukorvauksesta. (Laki nuorisorangaistuksesta 10 §.) Valvojan tehtäviin kuuluvat nuorelle tehdyn toimeenpanosuunnitelman toteutumisen valvonta, yhteydenpito nuoren huoltajiin tai muuhun lailliseen edustajaan etenkin ongelmatilanteissa, nuoren tukeminen ja ohjaaminen sekä mahdollinen raportointi Rikosseuraamuslaitokselle nuoren toimeenpanosuunnitelmaan perustuvien määräysten rikkomisesta (Rikosseuraamuslaitos 2013b). Valvojan tehtäviä peilattaessa saadaan tuotua esille tuomitun nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon aikaiset velvollisuudet. Tuomitun velvollisuus on noudattaa hänelle laadittua toimeenpanosuunnitelmaa ja sen määräyksiä sekä olla yhteydessä valvojaansa sovituin aikavälein ja tavoin. (Keisala & Marttunen 2007, 17–18.)

Valvontatapaamisten sisältö riippuu huomattavasti nuoren tilanteesta. Pääosin tapaamiset koostuvat arjen kulkemisen läpikäymisestä, kriisitilanteiden selvittämisestä ja tarvittaessa käytännön asioiden hoitamisesta, kuten eri virastoissa käymisestä tai asunto- ja kouluasioiden järjestämisestä. (Keisala & Marttunen 2007, 18.) Kestoltaan tapaamisia on pyritty rajoittamaan tarkoituksenmukaisuussyistä 30 minuuttiin (Rikosseuraamuslaitos 2013b). Valvontatapaamiset ovat noin yksi kolmasosa koko nuorisorangaistuksen sisällöstä (Marttunen 2008, 289). Tavoitteena on, että valvojan ja nuoren välille syntyisi luottamuksellinen suhde, jonka myötä valvojan on mahdollista motivoida nuorta tämän elämää koskevaan muutokseen sekä tukea ja ohjata nuorta (Rikosseuraamuslaitos 2013a).

6.2 Sosiaalista toimintakykyä edistävät tehtävät ja ohjelmat

Sosiaalistavat tehtävät ja ohjelmat ovat prosentuaalisesti suurin nuorisorangaistuksen osa-alue, niin määrältään kuin ajallisestikin. Näihin toimintoihin käytetään noin 60 % nuorisorangaistuksen sisällöstä (kuvio 1).

Kuvio 1. Nuorisorangaistuksen koostumus tapaamisten määrän mukaan (Marttunen & Keisala 2007, 6).

Rikoskeskustelut

Rikoskeskustelut ovat suurin nuorisorangaistuksen ohjelmaosio ja ne vastaavat ajallisesti noin puolta ohjelmien ja tehtävien kokonaisuudesta (Lappi-Seppälä 2006, 19) (Kuvio 2.). Rikoskeskustelut ovat ainoa pakollinen osio, joka täytyy sisällyttää jokaiseen nuorisorangaistukseen (Marttunen 2008, 288). Asioiden läpikäyminen tulee kuitenkin suorittaa tavalla, joka vastaa mahdollisimman hyvin kyseisen nuoren valmiuksia ja rikoksiin liittyviä ongelmia. Käytännössä tämä toteutuu siten, että rikoskeskustelut jaetaan esimerkiksi aiempien rikosten laadun perusteella erillisiin keskusteluteemoihin, joiden katsotaan olevan nuorelle kaikkein hyödyllisimpiä. (Keisala & Marttunen 2007, 6.).

Ennen varsinaisten keskustelujen alkamista nuoren rikosten uusimisriski arvioidaan, ja asetetaan tavoitteet koskien kyseisen riskin hallintaa. Arvioinnin jälkeen alkaa riskin käsittelyvaihe, jossa selvitetään, kuinka nuori ja hänen läheisensä suhtautuvat rikoksiin. Tätä selvittämistä perustellaan yhteydellä, joka esiintyy usein rikosten tekemisen ja nuoren sekä hänen lähipiirinsä rikosmyönteisten asenteiden välillä. (Keisala & Marttunen 2007, 7.) Rikoskeskusteluissa käsitellään myös rikosten seurauksia sekä mahdollisen päihteiden käytön vaikutusta nuoren tekemiin rikoksiin (Rikosseuraamuslaitos 2013c). Tällä tunnepuolen, arvojen ja asenteiden, selvittämisellä pyritään siihen, että nuori alkaisi ajatella asioita uudella tavalla ja näkisi käyttäytymisensä toisesta näkökulmasta. Rikoskeskustelujen loppuvaiheessa käsitellään teemoja, jotka laajentavat ja syventävät tietoutta käsitellyistä aiheista, ja joiden myötä nuori mahdollisesti löytää vaihtoehtoisia käyttäytymismalleja rikosten tekemisen sijaan. (Keisala & Marttunen 2007, 7.)

Motivoivat keskustelut

Motivoivien keskusteluiden tavoitteena on saada nuori ymmärtämään nykytilanteensa sekä saada nuori kiinnostumaan elämäänsä koskevan muutoksen mahdollisuudesta. Muutosmotivaatiota vahvistetaan tarkastelemalla rikosten hyviä ja huonoja puolia sekä painottamalla rikosten kielteisiä seuraamuksia. Keskusteluissa pohditaan eroa nuoren rikoskierteen aikaiseen elämän sekä hänen haalamansa elämän välillä muun muassa vertaamalla nykytilannetta hänen tulevaisuuden suunnitelmiinsa ja haaveisiinsa. Nuori pyritään saamaan luottamaan omiin kykyihinsä elämänmuutoksen suhteen ja ymmärtämään omat mahdollisuutensa tulevaisuuden suhteen. (Keisala & Marttunen 2007, 9.)

Sosiaalisten taitojen kehittämiseen keskittyvät keskustelut

Sosiaalisia taitoja käsittelevässä osiossa käsitellään ja opetellaan taitoja, jotka rikoskierteeseen joutuneelta nuorelta usein puuttuvat tai jotka ovat heikkoja.

Nuorta pyritään myös motivoimaan ja rohkaisemaan intensiivisempään osallistumiseen esimerkiksi yhteiskunnan toimintaan. Sosiaalisten taitojen kartoittamisen ja puutteellisten taitojen havaitsemisen jälkeen taitoja pyritään kehittämään muun muassa mallioppimisen, käytännön harjoittelun sekä nuorelle annettavan palautteen avulla. (Keisala & Marttunen 2007, 10.) Käytännön harjoittelua edesauttaa se, että useimmiten nuoren toimeenpanosuunnitelmaan sisältyviä ohjelmia ja tehtäviä suoritetaan yksilötyöskentelyn lisäksi myös ryhmätilanteissa.

Keskustelut suuttumuksen hallinnasta

Nuorisorangaistuksen tuomittujen rikoslajikkeena on yli puolessa tapauksista väkivaltarikos, tavallisimmin pahoinpitely tai törkeä pahoinpitely. Toiseksi suurin kategoria on omaisuusrikokset, joista yleisimpiä rikoslajikkeita ovat ryöstö ja varkaus. Väkivaltarikosten suuren määrän vuoksi on perusteltua, että nuorisorangaistuksen tukitoiminnoissa kiinnitetään erityisesti huomiota suuttumuksen hallintaan ja vaihtoehtoisten toimintamallien löytämiseen. (Marttunen & Keisala 2007, 62.)

Suuttumuksen hallintaa käsittelevässä tukitoiminnossa on tarkoitus saada nuori tunnistamaan, vähentämään ja hallitsemaan aggressiivista käyttäytymistään ja sitä edeltävää suuttumustaan, esimerkiksi pohtimalla nuoren kanssa millaiset tilanteet saavat hänen suuttumaan ja miksi (Marttunen 2007). Nuori pyritään opastamaan tapaan, jolla hän voisi hillitä kiihtymyksensä sen sijaan, että kiihtymys purkautuisi aggressiivisuutena ja sitä kautta väkivaltana. Suuttumuksen hallintaa voidaan edesauttaa normaalien keskustelujen lisäksi myös erilaisten suuttumuksenhallintakurssien avulla. (Keisala & Marttunen 2007, 11.)

Liikennekeskustelut

Liikenneosion keskusteluilla pyritään motivoimaan nuorta vastuulliseen käyttäytymiseen liikenteessä sekä vaikuttamaan liikennerikoksien uusimisriskiä aiheut-

taviin tekijöihin. Uusimisriskiä kasvattavia tekijöitä ovat toimivan suunnittelun puute, tiedon puute, asenteiden epäsosiaalisuus, kyvyttömyys luoda toimintavaihtoehtoja sekä heikko kyky tunnistaa ja kontrolloida tunteita. Liikennekeskusteluilla pyritään korjaamaan nämä puutteet ja muokkaamaan nuoren asennetta. (Keisala & Marttunen 2007, 11–12.)

Keskustelujen alussa selvitetään millaisiin liikenne rikoksiin nuori on syyllistynyt ja määritellään näiden kautta osion tavoitteet. Nuoren tekemien liikenne rikosten syitä pohditaan sekä annetaan nuorelle tietoa liikenneturvallisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Nuorta myös motivoidaan käyttäytymistapojensa muuttamiseen etsimällä vaihtoehtoisia toimintamalleja liikenne rikoksien tekemisen sijaan. Toteutuessaan toimintatapojen muutos vähentää osion alussa määritellyn uusimisriskin suuruutta. (Keisala & Marttunen 2007, 11–12.)

Päihdekeskustelut

Päihdekeskustelut voivat kuulua toimeenpanosuunnitelmaan erillisinä osioiden tai ne voivat olla sisällytettyinä osaksi muita tukitoimintoja. Päihdeosion tavoitteena on kartoittaa nuoren mahdolliset päihdeongelmat, motivoida nuorta päihdeiden käytön hallintaan ja tarvittaessa ohjata hänet päihdepalveluihin, esimerkiksi kunnalliseen päihdehuoltoon. (Keisala & Marttunen 2007, 12.)

Samoin kuin muidenkin osioiden, päihdekeskustelujen alussa kartoitetaan nuoren päihdeiden käyttöä. Useilla nuorisorangaistukseen tuomitulla todetaan päihdeongelma ja osion tavoitteena on saada päihdeiden käyttäminen hallintaan. Keskustelut sisältävät päihdeiden käyttöön liittyvien ongelmien läpikäymistä ja keskustelua mahdollisista käyttämiseen liittyvistä muutostarpeista. Nuorelle annetaan tietoa päihhteistä ja niiden käytön riskeistä, koska usealla tuomitulla saatetaan olla vaillinaisen tietous muun muassa liikakäytön seurauksista. Osiossa myös pyritään selvittämään nuorelle päihhteiden käytön ja rikosten tekemisen välinen yhteys ja pyritään löytämään nuorelle vaihtoehtoja päihhteiden käytölle. (Keisala & Marttunen 2007, 12–13.)

Suomessa päihteiden käytön ja rikosten, etenkin väkivaltarikosten, tekemisen välillä on selvä yhteys. Sama ilmiö näkyy selkeästi myös nuorisorikollisuudessa, alkoholisidonnaisuuden ilmentyessä etenkin nuorten väkivaltateoissa ja heidän tekemissään vakavammissa omaisuusrikoksissa. (Salmi 2009, 22.) Tästä syystä se, että jokaisen nuorisorangaistusnuoren kohdalla varsinaisia päihdekeskusteluja ei käydä, herättää kummastusta.

Yhteiskuntaa koskeva osio

Yhteiskuntaosiossa arvioidaan nuoren asemaa yhteiskunnassa ja sitä, kuinka hän suhtautuu yhteiskuntaan ja sen normeihin. Osion tavoitteena on edistää nuoren osallistumista yhteiskunnan toimintaan. Käsiteltäviä asioita voivat muun muassa olla nuoren asumis-, velka-, opiskelu- ja työasiat, jotka valikoidaan nuorisorangaistuksen sisällön yksilöimisen myötä juuri nuorelle tärkeiden ja tukea vaativien asioiden perusteella. Nuorelle voidaan myös selvittää hänen oikeusturvansa perusteet ja opastaa esimerkiksi julkisten peruspalveluiden käytössä. (Keisala & Marttunen 2007, 13.)

Erityisen tärkeinä nuorisorangaistuksesta suoriutumisen kannalta pidetään nuoren asumis- ja velkatilannetta. Epämääräinen asumistilanne voi aiheuttaa ongelmia rangaistuksen sujumisessa ja nuoren keskittymisessä täytäntöönpanoon. Samoja ongelmia voi aiheuttaa myös nuoren mahdollinen velkatilanne, minkä vuoksi velkojen selvittely on sisällytetty tärkeänä osana yhteiskuntaosioon. Usea nuori on nuorisorangaistustuomion lisäksi veloitettu tuomion myötä vahingonkorvauksiin, jotka voivat olla hyvinkin suuria. Vahingonkorvausten käsittely olisikin tärkeä lisä yhteiskuntaa käsitteleviin keskusteluihin. (Keisala & Marttunen 2007, 13–14.)

Tehtävien ja ohjelmien yhteydessä annettu tuki ja ohjaus

Nuorisorangaistuksesta säädetyn lain 2 § oikeuttaa tuomitun nuoren tehtävien ja ohjelmien yhteydessä annettuun tukeen ja ohjaukseen. Käytännössä tämä

tarkoittaa täytöntöönpanosta vastaavan Rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaaliviranomaisen välistä yhteistyötä, joka alkaa jo toimeenpanosuunnitelman laatimisvaiheessa. Nuorelle annettava tuki sisältyy hänen toimeenpanosuunnitelmaansa sisältyviin ohjelmiin ja tehtäviin jatkuen tarpeen tullen tuomion loppuun saakka. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

Tuen ja ohjauksen tarkoitus on parantaa nuoren elämänhallintaa ja edesauttaa hänen suoriutumistaan nuorisorangaistuksesta. Nuorelle annettava tuki kattaa tavallisesti sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimenpiteitä sekä asunto-, opetus- ja työviranomaisilta saatavaa tukea. Tuki ja ohjaus eivät lukeudu nuoren velvollisuuksiin hänen suorittaessaan tuomiotaan, eikä niiden laiminlyönnistä näin ollen voida rangaista nuorta esimerkiksi huomautuksilla tai varoituksilla. Tuki ja ohjaus voidaan katsoa nuoren täytöntöönpanon aikaisiksi oikeuksiksi. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Tuen ja ohjauksen saamisen mahdollisuutta varsinaisen rangaistuksen suorittamisen jälkeenkin pidetään tärkeänä nuoren selviytymisen kannalta (HE 102/2004 vp, 21).

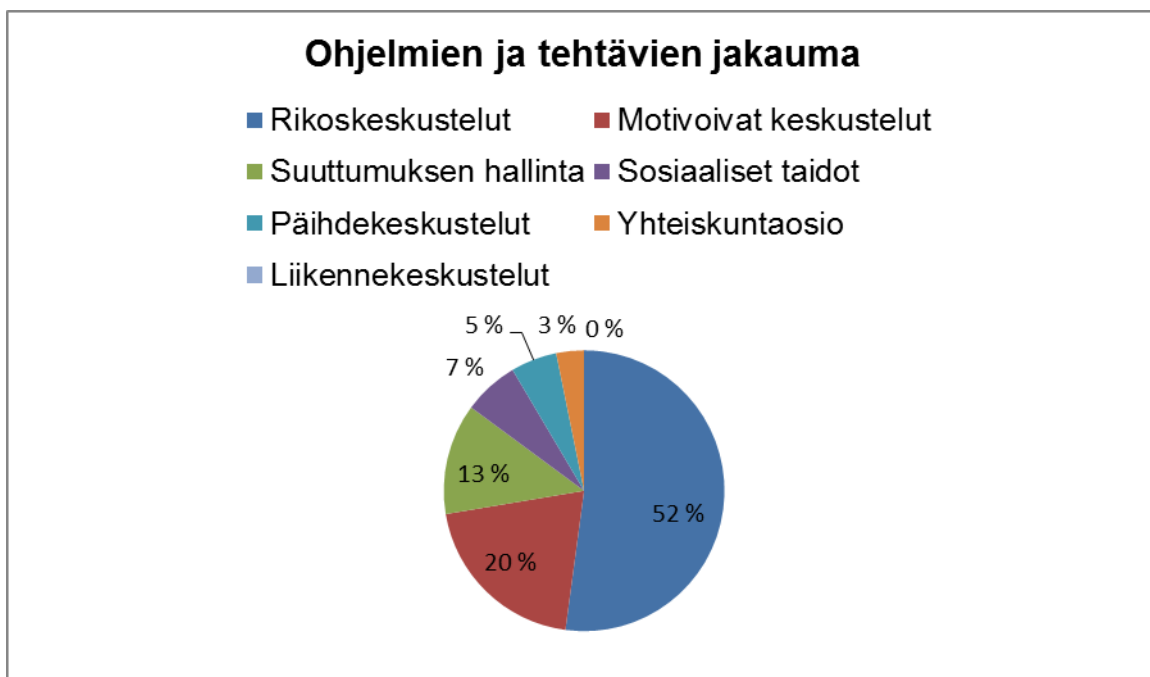
Työelämään ja työn tekemiseen perehdyttäminen

Nuorisorangaistuksesta säädetyn lain mukaan työhön perehdyttäminen on otettava osaksi nuorisorangaistusta, jollei sitä pidetä täysin tarpeettomana tai jos perehtyminen olisi erityisen vaikea järjestää (Laki nuorisorangaistuksesta 2 §). Työosio voidaan jättää pois esimerkiksi tilanteissa, joissa tuomittu nuori käy säännöllisesti töissä tai vastaavasti hänen työkykyään ikään ja olosuhteisiin nähden pidetään huonona (HE 102/2004 vp, 21). Rangaistuksen työosiossa painopisteen tulee olla nimenomaan työhön liittyviin kysymyksiin perehtymisessä. Painotusta nimenomaan perehtymiseen varsinaisen työnteon sijaan on perusteltu tuomitun nuoresta iästä johtuvasta luonnollisesta työtaitojen ja -kykyjen puutteesta, sekä yleisesti todetuista nuorisorangaistukseen tuomittujen nuorten ominaisuuksista, joiden myötä heidän voisi olla vaikea noudattaa työelämän säännöllistä rytmiä. Usein nuorisorangaistusnuorilla ilmenevistä mielenterveysongelmista johtuen työnteko voisi olla vaikeaa tai lähes mahdotonta. Perusteluna työnteon poissulkemiselle on myös ajatus siitä, että tuomituille nuorille voisi

olla haasteellista löytää työpaikkaa, koska huomattava osa nuorista keskeyttää nuorisorangaistuksensa ja sen myötä myös työnantajat jäisivät ilman työntekijää. (Keisala & Marttunen 2007, 15.)

Osion sisältö yksilöidään nuoren tilanteen mukaan, ja keskustelut voivat alkaa esimerkiksi selvittämällä nuorelle työelämän peruslähtökohtia ja työn tekemisen käytäntöjä. Eri työpaikkoihin ja niissä työskentelevien henkilöiden toimenkuviin on myös mahdollista käydä tutustumassa valvojan seurassa. Nuoren elämäntilanteesta riippuen työelämäosion sisältö voi painottua myös koulutusmahdollisuuksien etsimiseen tai koulutukseen hakeutumiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Juuri nuorelle sopivan koulutuspolun etsiminen ja sen mahdollistaminen ovat toteutuessaan merkittävä lisä tuomion aikaisiin tukitoimiin, koska tyypillinen nuorisorangaistusnuori on joutunut laiminlyömään koulutustaan aiemman rikoskierteen myötä. Mielekkään koulutuksen löytyminen voi olla tuloksellinen keino kasvattaa nuoren vastuuntuntoa ja halua välttää lainvastaisia toimia ja niiden seurauksia. Tätä teoriaa tukevat myös tutkimustulokset, jotka osoittavat heikon koulumenestyksen heijastavan nuoren tekemiin rikoksiin. Mitä huonompia arvosanoja nuori saa, sitä todennäköisempää on hänen rikollinen toimintansa. Heikon koulumenestyksen katsotaan usein johtuvat perheeltä saatavan tuen puutteesta, jolloin nuori hakee hyväksyntää ystäväpiiriltään muun muassa tekemiensä rikosten muodossa. (Criminal Justice Degree 2013.)

Tietyissä tapauksissa nuoren tilanteen, osaamisen ja soveltuvuuden myötä hän voi myös päästä tekemään varsinaista työtä. Työnkuvan tulee vastata nuoren tulevaisuudensuunnitelmia, ja hyviä vaihtoehtoja ovat esimerkiksi kuntien nuorisotoimien järjestämät nuorisopajat. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Nuorisopajassa työskentely tukee nuoren sosiaalisia tavoitteita hänen päästessään ikäistensä seuraan tekemään työtä, joka tukee hänen rangaistustaan ja motivoi mielekkyytensä kautta tahtoa katkaista rikoskierre ja elää normaalia elämää. Usein nuori on nuorisorangaistustuomion yhteydessä tuomittu vahingonkorvauksiin, joten työn tekeminen ja siitä saatavat palkkatulot helpottavat myös nuorta suoriutumaan vahingonkorvausvelvollisuudestaan. (Marttunen 2007.)

Kuvio 2. Ohjelmien ja tehtävien jakauma (Marttunen & Keisala 2007, 20).

7 Nuorisorangaistuksen ehtojen rikkominen ja sen seuraukset

7.1 Täytäntöönpanon aikaiset rikkomukset

Tuomitun nuoren tulee noudattaa nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon aikana toimeenpanosuunnitelmaansa ja siihen liittyviä velvollisuuksiaan. Nuoren rikkoessa velvollisuuksiaan seuraamuksina voivat olla lievimmillään huomautus ja ankarimmillaan tuomioistuimen antama tuomio nuorisorangaistuksen loppuosan suorittamisesta muuta rangaistuskeinoa käyttäen. Rikkeen seuraamus tulee suhteuttaa rikkeen laatuun, vakavuuteen ja tilanteen kokonaisuuteen. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

Nuorisorangaistuksen ollessa tarkoitettu nimenomaan rikosalttiille nuorille, ovat toimeenpanosuunnitelman rikkomiset yleisiä. Harva nuorista suorittaa rangaistuksensa moitteettomasti, joten yleiseksi käytännöksi on muodostunut liiallisen tiukkuuden välttäminen, minkä myötä nuorelle sallitaan useita pienehköjä rikkeitä ennen ankarampia seuraamuksia. (Marttunen 2005, 18.) Vähintään suullisia

huomautuksia joudutaan antamaan lähes jokaiselle nuorisorangaistustaan suorittavalle (Marttunen 2008, 310).

Nuorisorangaistuksen korkea keskeyttämisprosentti koettiin seuraamuksen keiluvaiheessa ongelmaksi, mutta varsinaisen nuorisorangaistustuksen voimaantumisen jälkeen tilanne on parantunut. Vuosina 1997–2004 keskeyttämisprosentti oli 38, kun taas vastaavasti vuoden 2006 keskeyttämisprosentti oli 13, joten keskeyttäminen on vähentynyt merkittävästi. Keskeyttämisen vähenemistä on perusteltu toimeenpanon tehostumisella ja sillä, että seuraamukseen on valikoitunut entistä ”kiltimpiä ja yhteistyöhaluisempia” nuoria. Useat tutkimukset ovat osoittaneet nimenomaan jälkimmäisen tekijän vaikutuksen painoarvon. (Keisala & Marttunen 2007, 33.) Nuorten päihdeongelmat ovat keskeisen syy täytäntöönpanojen keskeytymisille (Tapani & Tolvanen 2011, 270).

Huomautus ja varoitus

Nuorisorangaistukseen tuomitun rikkoessa nuorisorangaistuksesta säädetyn lain 12 §:ssä hänelle asetettuja velvollisuuksia, tulee Rikosseuraamuslaitoksen antaa hänelle suullinen tai kirjallinen huomautus (Laki nuorisorangaistuksesta 16 §). Rikkomus voi kohdistua toimeenpanosuunnitelman tai siihen liittyvien velvollisuuksien laiminlyömiseen tai päihteiden käyttökiellon rikkomiseen. Valvontatapaamisesta tai muusta toimintasuunnitelmaan sisältyvästä tilaisuudesta poisjääminen on yleisin huomautukseen johtavista syistä. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Tuomitun jatkaessa toimeenpanosuunnitelmaansa sisältyvien velvollisuuksien laiminlyöntiä tai rikkomista saamastaan huomautuksesta huolimatta, on Rikosseuraamuslaitos velvollinen antamaan hänelle kirjallisen varoituksen. Ennen varsinaisen varoituksen antamista on nuorelle annettava mahdollisuus tulla kuulluksi, ja varoituksen antamisen yhteydessä hänelle on ilmoitettava, että toimeenpanosuunnitelman tai muiden velvollisuuksien laiminlyönti johtaa asian käsittelyyn tuomioistuimessa ja mahdollisesti täytäntöönpanon keskeyttämiseen. Tämän seurauksena puolestaan on nuorisorangaistuksen suorittamatta jääneen osan suorittamiseen muuta rangaistustapaa käyttäen. (Laki nuorisorangaistuksesta 16 §.) Tavallisesti näitä rikkeitä sallitaan useampi, en-

nen kuin asia siirretään jatkokäsiteltäväksi käräjäoikeudelle, koska nuorisorangaistus tuomitaan yleisesti ottaen nuorille, jotka ovat rikosalttiita ja joiden rikoksen uusimisriski on suuri (Marttunen 2008, 310).

Nouto

Nuoren jäädessä pois valvontatapaamisesta tai muusta hänelle määrätystä tilaisuudesta ilman hyväksyttävää syytä on Rikosseuraamuslaitoksen mahdollista turvautua poliisin virka-apuun (Laki nuorisorangaistuksesta 15 §). Tällä pyritään turvaamaan täytäntöönpanon sujumista ja vähentämään nuorisorangaistuksen keskeyttävien nuorien määrää (HE 102/2004 vp, 29). Valvoja määrää nuoren poisjäämisen vuoksi uuden tilaisuuden, jonka ajankohtaa ei nuorelle ilmoiteta, jotta hän ei pystyisi välttelemään poliisin suorittamaa noutoa. Noutopyynnön tekeminen poliisille on harkinnanvaraista ja yleensä noutomahdollisuutta ei käytetä, jos kyseessä on nuoren ensimmäinen laiminlyönti. Kuitenkin tilanteissa, joissa nuori on antanut ymmärtää suhtautuvansa välinpitämättömästi toimeenpanosuunnitelmansa suorittamiseen ja tilaisuuksiin saapumisiin, voidaan hänet noutaa poliisin toimesta jo ensimmäiseen määrättyyn tapaamiseen. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

7.2 Rikkomusten oikeudenkäyntimenettely

Rikosseuraamuslaitoksen on laadittava nuoren vakaviksi luokitelluista ja varoituksista huolimatta jatkuneista laiminlyönneistä tai rikkeistä selvitys ja toimitettava se syyttäjälle (HE 102/2004 vp, 6). Syyttäjä käsittelee selvityksen ja katsoessaan nuoren toimineen lainvastaisella tavalla, tulee hänen saattaa asia samaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jossa nuori tuomittiin nuorisorangaistukseen. (HE 109/1996.) Ennen asian ratkaisemista tuomioistuimen on sekä kuultava tuomittua että varattava mahdollisuus Rikosseuraamuslaitoksen edustajalle tulla kuulluksi asian suhteen (Laki nuorisorangaistuksesta 17 §).

Rikosseuraamuslaitoksen on saatettava asia tuomioistuimen käsittelyyn myös tapauksissa, joissa tuomittu ei aloita lainkaan nuorisorangaistuksensa suorittamista tai jos hän jättää rangaistuksensa suorittamisen kesken ilman hyväksyttävää ja Rikosseuraamuslaitokselle ilmoittamaansa syytä. Toimenpiteisiin sisältyy Rikosseuraamuslaitoksen mahdollisuus kieltää nuorisorangaistuksen aloittaminen tai tehdä päätös täytäntöönpanon keskeyttämisestä. (HE 109/1996.) Keskeyttämis päätös voi olla tarpeellinen esimerkiksi tilanteissa, joissa nuori ei ole kykenevä suoriutumaan rangaistuksestaan päihdeongelmiensa takia. Tällöin nuori voidaan sosiaalitoimen päätöksellä joutua sijoittamaan lastensuojelulaitokseen tai hoitoon, jolloin nuorisorangaistuksen täytäntöönpano joudutaan väliaikaisesti keskeyttämään. (Marttunen 2008, 311.)

Tuomioistuimen todetessa tuomitun toimineen saamiensa toimintaohjeiden vastaisesti ja rikkoessaan hänelle määrättyjä velvollisuuksia, tulee toimielimen tuomita nuori suorittamaan nuorisorangaistuksen suorittamatta jäänyt osa käyttäen muuta rangaistuskeinoa. Rangaistuslajia valitessa on huomioitava tuomitun ikä, suorittamatta jääneen rangaistuksen osa eli pituus, tuomitun menettelyn moitittavuusaste sekä alkuperäiseen nuorisorangaistukseen tuomitsemisen perusteena olleen rikoksen laatu ja sen vakavuus. (HE 102/2004 vp, 33.)

Tuomioistuimen tuomitessa nuori suorittamaan yhteistä rangaistusta on Rikosseuraamuslaitoksen keskeytettävä alkuperäisen nuorisorangaistuksen täytäntöönpano huolimatta mahdollisesta muutoksenhausta (Laki nuorisorangaistuksesta 20 §). Rikosseuraamuslaitos voi keskeyttää nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon myös tilanteessa, jossa se saa syyttäjältä tiedon, että tuomittua tul- laan syyttämään rikoksesta, josta syyttäjän arvion mukaan voi odottaa tuomittavaksi ehdotonta vankeutta (Rikosseuraamuslaitos 2013b).

7.3 Rangaistuslajin valinta nuorisorangaistuksen keskeytymisen vuoksi

Sijaisrangaistuksen lajin valitseminen nuorisorangaistuksen täytäntöönpanon keskeyttämisen vuoksi ei ole yksiselitteistä, koska laissa ei mainita, mikä nimellinen rangaistusmuoto olisi tuomittava esimerkiksi henkilölle, joka rikkoo

toimeenpanosuunnitelmansa mukaisia velvollisuuksia. Käytännössä lisäseuraamuksilla tehostettu ehdollinen vankeus on ensimmäinen vaihtoehto tilanteessa, jossa nuorisorangaistuksen osa joudutaan tuomitsemaan suoritettavaksi muulla keinoilla (Lappi-Seppälä 2006, 142). Nuorisorangaistuksen jäädessä kokonaan suorittamatta, tai jos huomattava osa siitä on jäänyt suorittamatta, voi tuomioistuimien tuomita nuoren suorittamaan rangaistuksensa loppuosan myös ehdottomassa vankeudessa (Oikeuslaitos 2012). Ehdotonta vankeusrangaistusta tulee kuitenkin käyttää ainoastaan ääritilanteissa, ja käytännössä se liitettiin lainsäädäntöön täytäntöönpanon suorittamista tehostavaksi uhaksi (Marttunen 2005, 19).

Marttunen (2005, 19.) on koonnut pääsäännöt nuorisorangaistuksen sijaan tuomittujen seuraamusten pituuksista nuorisorangaistuksesta säädetyn lain ja sen esitöiden perusteella. Kahden nuorisorangaistuspäivän katsotaan vastaavan yhtä päivää ehdotonta vankeutta ja yhden nuorisorangaistuspäivän vastaavan yhtä päivää ehdollista vankeutta. Sakkorangaistuksen kohdalla, joka tulee tuomita vain poikkeustapauksissa nuorisorangaistuksen sijaan, yksi nuorisorangaistuspäivä vastaa yhtä päiväsakkoa.

Nuorisorangaistuksen keskeyttämisen jälkeisten rangaistusvaihtoehtojen valintaa ja niiden mittaamisen tulkinvaraisuutta havainnollistaa korkeimman oikeuden tapaus KKO:2000:87. Alun perin nuori oli Helsingin kärjäoikeuden tuomiolla 8.9.1997 tuomittu törkeästä huumausainerikoksesta nuorisorangaistukseen, johon sisältyi 60 tuntia nuorisopalvelua ja yksi vuosi rangaistukseen kuuluvaa valvontaa. Valvonta-aika oli päättynyt 29.12.1998. Kriminaalihuoltoyhdistys, nykyisin Rikosseuraamuslaitos, oli kuitenkin keskeyttänyt tuomion täytäntöönpanon 2.1.1999, koska nuori oli lukuisista huomautuksista huolimatta laiminlyönyt nuorisopalveluksensa suorittamista. Keskeytykseen mennessä nuori oli suorittanut nuorisorangaistuksestaan noin neljäsosan, jonka myötä suorittamatta jääneeksi osaksi oli jäänyt 15 tuntia nuorisopalvelua. Kärjäoikeus katsoi pelkän sakkorangaistuksen olevan liian lievä sijaisrangaistus, kun kyseessä oli kuitenkin alun perin törkeäksi luokiteltava rikos, mutta kuitenkin ehdottoman vankeusrangaistuksen olevan ristiriidassa aiemman tuomionsa kanssa, koska nuori oli rikoksen tehdessään alle 18-vuotias ensikertalainen, ja tuo-

mio olisi ilman nuorisorangaistukseen tuomitsemisen mahdollisuutta ollut ehdollinen vankeusrangaistus. 8.3.1999 Helsingin käräjäoikeus katsoi kuuden kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen, johon sisältyi 8.3.2001 päättyvä koetus aika, ja 60 päiväsakon olevan asianmukainen sijaisrangaistus nuorelle nuorisorangaistuksen keskeyttämisen vuoksi. Käräjäoikeuden tuomiosta valitettiin hovioikeuteen vaatien ehdollisen vankeusrangaistuksen alentamista ja oheissakon poistamista.

Hovioikeus arvioi päätöstä tehdessään erityisesti nuoren tekemän huumausainerikoksen vakavuutta ja jo suoritettun nuorisorangaistuksen pituutta. Hovioikeus katsoi kohtuulliseksi lyhentää ehdollisen vankeuden kestoa kahteen kuukauteen kuitenkin säilyttäen käräjäoikeuden määräämän koetusajan, ja poistaa oheissakon kokonaan.

Tapauksen käsittely jatkui korkeimmassa oikeudessa viralliselle syyttäjälle myönnetyn valitusluvan myötä. Syyttäjä vaati, että nuorisorangaistuksen keskeyttämisen vuoksi ehdollisen vankeusrangaistuksen kesto nostettaisiin kuuteen kuukauteen ja nuorelle tuomittaisiin oheisseuraamuksena 60 päiväsakkoa. Asianosainen vastasi valitukseen ja vaati sen hylkäämistä.

Korkein oikeus katsoi, että 15 tuntia, jotka nuori oli jättänyt suorittamatta nuorisopalveluksestaan, vastasivat noin yhtä viidesosaa koko hänelle tuomitusta nuorisorangaistuksesta. Nuorisorangaistuksen sijaan tuomittavan rangaistuksen lajia harkitessaan korkein oikeus katsoi, että pelkkä sakkorangaistus ei olisi riittävä huomioiden nuoren tekemän rikoksen laadun ja alkuperäisen nuorisorangaistuksen ankaruuden. Perusteluissaan korkein oikeus vetosi vuoden 1996 hallituksen esitykseen nuorisorangaistuksesta ja eräistä siihen liittyvistä laeista (HE 109/1996 vp), jonka mukaan nuorisorangaistuksen suorittamatta jäänyttä osaa saattaa seurata tuntuva sakkorangaistus. Korkein oikeus tuomitsi nuoren neljän kuukauden ehdolliseen vankeuteen, jota tehostettiin 30 päiväsakon suuruisella oheissakolla. Tuomion antaneista viidestä oikeusneuvoksesta yksi oli eri mieltä ja olisi hyväksynyt käräjäoikeuden tuomion siihen liittyvine perusteluihin.

Asian käsittely useassa eri oikeusasteessa kuvastaa lain tulkinnallisuutta. Nuorisorangaistuksen suhteellisen vähäisen käytön vuoksi myös juurtunut oikeuskäytäntö puuttuu, joten toimielinten on vakaasti harkittava kokonaisuutena nuoren tilannetta, hänen tekemäänsä rikosta, ja nuorisorangaistuksen keskeyttämistä seurauksineen.

8 Nuorisorangaistus prosessina

Mahdollisuus nuorisorangaistukseen tuomitsemisesta saa alkunsa syyttäjän syyteharkinnasta tai vaihtoehtoisesti joillakin paikkakunnilla esitutkintaviranomaisen roolissa olevalta poliisilta. Poliisin on ilmoitettava 15–20-vuotiaan nuoren tekemästä rikoksesta 14 vuorokauden kuluessa tutkinnan käynnistymisestä syyttäjälle, Rikosseuraamuslaitokselle sekä sosiaaliviranomaiselle. Tiedoksianto jälkeen syyttäjällä on vastaavasti 14 vuorokautta aikaa esittää Rikosseuraamuslaitokselle pyyntö laatia nuoresta seuraamusselvitys (aiemmin henkilötutkinta) katsoessaan, että rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakko. (Rikosseuraamuslaitos 2010.) Seuraamusselvityksen lisäksi nuorelle laaditaan alustava toimeenpanosuunnitelma. Seuraamusselvitys ja toimeenpanosuunnitelma ovat keskeisessä asemassa, kun harkitaan nuoren soveltuvuutta nuorisorangaistukseen, ja päätös valikoitumisesta tehdään lähinnä näiden asiakirjojen perusteella (Marttunen & Keisala 2007, 11). Useimmissa tapauksissa käräjäoikeus vain periaatteessa vahvistaa päätöksellään Rikosseuraamuslaitoksen antaman seuraamussuosituksen nuoren tuomitsemisesta nuorisorangaistukseen. Seuraamussuositus perustuu seuraamusselvityksen tuloksiin ja niistä ilmeneviin nuoren soveltuvuutta tukeviin seikkoihin. Juuri tästä syystä selvityksen ja suunnitelman merkitys on erittäin huomattava. (Marttunen 2008, 286.) Tuomion jälkeen Rikosseuraamuslaitos valvoo nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoa.

8.1 Seuraamusselvitys

Syyttäjä tai poliisi pyytää kunnalliselta sosiaalitoimelta seuraamusselvityksen, jonka tarkoitus on antaa tarkka selonteko nuoren elinoloista sekä mahdollisista vaikuttimista rikoksen tekemiseen (Rikosseuraamuslaitos 2010). Jo tässä prosessin ensimmäisessä vaiheessa tulee harkita alustavasti nuorisorangaistuksen käytön tarkoituksenmukaisuutta, eli harkita, onko nuori soveltuva kyseiseen rangaistusmuotoon ja olisiko sillä myötävaikutusta nuoren rikoskierteen katkaisemiseen sekä nuoren sosiaaliseen selviytymiseen (Marttunen & Keisala 2007, 11). On tärkeää että sosiaaliviranomaisen henkilökunta on tarpeeksi koulutettua, jotta he olisivat kykeneviä tunnistamaan ”potentiaaliset nuorisorangaistusnuoret”, eikä nuoria jäisi viranomaisen ammattitaidottomuuden ja puutteellisen tunnistamiskyvyn vuoksi rangaistusmuodon ulkopuolelle (Marttunen 2008, 297).

8.2 Toimeenpanosuunnitelma

Seuraamusselvityksen yhteydessä tai sen saamisen jälkeen, syyttäjä tai poliisi pyytää Rikosseuraamuslaitosta laatimaan nuorelle toimeenpanosuunnitelman, jonka tarkoituksena on selvittää tuomioistuimelle, täyttyvätkö nuorisorangaistuksen tuomitsemisen edellytykset kyseisen nuoren kohdalla (Rikosseuraamuslaitos 2010). Nuorisorangaistuksen tarkoituksenmukaisuus eli sen todennäköiset erityispreventiiviset vaikutukset koskien sosiaalisia ja rikoksia ehkäiseviä tekijöitä tulee siis todeta myös Rikosseuraamuslaitoksen toimesta (Marttunen 2008, 283). Halutessaan nuori voi itsekin pyytää toimeenpanosuunnitelman laatimista olemalla yhteydessä syyttäjään. Rikosseuraamuslaitos on velvollinen kuulemaan epäiltyä toimeenpanosuunnitelman laatimisen aikana. Lisäksi nuoren huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle on varattava mahdollisuus tulla kuulluksi. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

Toimeenpanosuunnitelma sisältää kuvauksen nuoren velvollisuuksista täytäntöönpanon aikana. Sen tulee sisältää nuoren ja hänen valvojansa väliseen yhteydenpitoon liittyvät määräykset sekä sosiaaliset ja työhön liittyvät ohjelmat ja tehtävät, joita nuoren rangaistukseen sisällytetään. (Laki nuorisorangaistukses-

ta 4§.) Martti Marttunen (2008, 296.) on kiteyttänyt laatimisvaiheen tavoitteet viiteen eri vaiheeseen: Nuoren tai hänen laillisen edustajansa kuuleminen, nuoren sosiaalisen tilanteen selvittäminen, rikoksen uusimisriskin arviointi, toimeenpanosuunnitelman sisällön laatiminen sekä toimenpiteet nuoren motivoimiseen koskien rangaistuksensa suorittamista. Nuoria tavataan yleensä vähintään kaksi kertaa toimeenpanosuunnitelman laatimisen aikana, ja tilaisuudessa voi tarvittaessa olla läsnä myös muita viranomaisia, esimerkiksi sosiaaliviranomaisia.

Toimeenpanosuunnitelman laatimisessa otetaan huomioon nuoren tarpeet suunnitellessa tukitoimintojen sisältöä. Laatimista kuitenkin usein hankaloittaa tietämättömyys rangaistuksen pituudesta, joka selviää vasta myöhemmin käräjäoikeuden tuomion antamisen yhteydessä. Käytännöksi on muodostunut se, että toimeenpanosuunnitelmaan kirjataan ensimmäisten kuukausien tapaamiset ja niiden aikataulu sekä pääasiallinen sisältö. (Marttunen 2008, 296.) Toimeenpanosuunnitelman täsmentämiseksi Rikosseuraamuslaitos voi tuomion jälkeen antaa suunnitelmaa koskevia määräyksiä muun muassa valvontatapaamisten ajankohtiin ja tehtävien tarkempaan sisältöön liittyen (Laki nuorisorangaistuksesta 5 §). Rikosseuraamuslaitos on kokenut ongelmalliseksi myös vaatimuksen nuoria koskevien asioiden kiireellisyysmääräyksestä, joka käytännössä tarkoittaa, että Rikosseuraamuslaitoksen tulisi laatia toimeenpanosuunnitelma kahden viikon kuluessa saamastaan pyynnöstä. Viranomaiset ovat ilmaisseet huolensa toimeenpanosuunnitelmien laadusta, joka voi vaarantua tiukan aikataulun vuoksi. (Marttunen 2008, 297.) Suunnitelmien laadun ja riittävän yksilöllisen parantamista kuitenkin tukee nuorisorangaistuksesta säädetyn lain 5 §, jonka mukaan toimeenpanosuunnitelmaa on mahdollista täsmentää tuomion antamisen jälkeen, jolloin voidaan tarkentaa esimerkiksi tehtävien ja ohjelmien sisältöä.

8.3 Tuomitseminen ja tuomion pituus

Käräjäoikeus tuomitsee nuoren nuorisorangaistukseen rikoslain 6 luvun 10 §:n säädösten soveltuessa tapaukseen. Tuomioistuimen tulee harkita nuoren tekemän rikoksen vakavuutta, tekijän syyllisyyden ilmenemistä sekä tekijän aiempaa

rikostaustaa. Nuorisorangaistusta tulee myös pitää perusteltuna seuraamukse-
na ajatellen nuoren sosiaalista selviytymistä ja rikosten ehkäisemistä. Tuomion
perusteena ovat siis moitittavuusharkinnan sekä tarkoituksenmukaisuusharkin-
nan tulokset. Tuomioistuimien turvautuu päätöksenteossaan nuoresta tehtyyn seu-
raamusselvitykseen sekä nuorelle laadittuun toimeenpanosuunnitelmaan. Tode-
tessaan sakkorangaistuksen olevan liian lievä rangaistus nuoren tekemästä
rikoksesta, mutta ehdottoman vankeuden olevan kohtuuton rangaistus, tuomio-
istuimien voi tuomita nuoren 4–12 kuukauden mittaiseen nuorisorangaistukseen.
Ennen tuomitsemista nuorta on kuultava henkilökohtaisesti. (Laki nuorisoran-
gaistuksesta 1 §.) Tuomitseminen ei kuitenkaan edellytä vastaajan suostumusta
kyseiseen rangaistusmuotoon (Lappi-Seppälä 2006, 139).

Tuomioistuimen päädyttyä tuomitsemaan nuori nuorisorangaistukseen, tulee
sen harkita myös seuraamuksen pituus. Nuorisorangaistuksen pituus voi vaih-
della neljästä kuukaudesta kahteentoista kuukauteen (Rikosseuraamuslaitos
2013b). Huomioitavaa on kuitenkin se, että nuorella voi olla samanaikaisesti
täytäntöön pantavana useampi kuin yksi nuorisorangaistus. Tällöin nuorisoran-
gaistus voi olla enimmäiskestoltaan kahdentoista kuukauden sijaan yhden vuo-
den ja kuuden kuukauden mittainen (Laki nuorisorangaistuksesta 9 §). Keski-
määräinen tuomittujen nuorisorangaistuksien pituus on 6,2 kuukautta (Marttu-
nen & Keisala 2007, 73).

Rangaistuslajia valitessa päätöksen tulee perustua sekä moitittavuusharkintaan
että tarkoituksenmukaisuusharkintaan, mutta seuraamuksen pituutta arvioides-
sa perustetaan päätös ainoastaan moitittavuusarvioon (Marttunen & Keisala
2007, 60). Teon moitittavuuden taas voidaan katsoa jakautuvan sekä tekijän
syyllisyyteen että teon haitallisuuteen. Syyllisyyden arviointiin on olemassa jo
vakiintuneet mittausvälineet, kuten tuottamus-, tahallisuus-, oikeuttamis- sekä
anteeksiantoperusteisiin liittyvät opit, mutta teon haitallisuuden mittaaminen on
vaikeampaa. Rikoslaitilla pyritään suojaamaan oikeushyviä, kuten omaisuutta,
kunniaa ja elämää, mutta ongelmaksi muodostuu, kuinka näihin kohdistuvia
loukkauksia tai rikkomuksia voidaan todellisuudessa mitata. (Högman 2006,
46.) Nuorisorangaistuksesta säädetyssä laissa ei esitetä määräyksiä tai suosi-
tuksia seuraamuksen nimenomaisesta pituudesta, vaan rangaistuksen kestosta

mainitaan ainoastaan sen vähimmäispituus, neljä kuukautta, sekä seuraamuksen yhden vuoden enimmäiskesto (Laki nuorisorangaistuksesta 2 §). Tästä syystä rangaistuksen mittaaminen on monimutkaista, koska kuitenkin seuraamuksen pituuden suhteen tulisi pyrkiä mahdollisimman yhdenvertaiseen ja yhtenevään oikeuskäytäntöön.

Yleisesti ottaen nuoren rikoksenuusijan kohdalla tuomioistuimien tekee rangaistuslajia valitessaan päätöksen nuorisorangaistuksen ja ehdollisen vankeuden välillä. Nuorisorangaistusta koskevan lain ollessa tulkinnanvarainen tuomion pituuden suhteen on oikeuskäytäntöä pyritty yhtenäistämään vertaamalla nuorisorangaistustuomioiden pituutta ehdollisten tuomioiden pituuksiin sekä etsimällä ratkaisua lain esitöistä. (Marttunen 2008, 304.)

Nuorisorangaistuksen pituuden tulisi pohjautua nimenomaan rikoksen moitittavuuteen, mutta kuitenkin rangaistuslajina nuorisorangaistus edellyttää myös tarkoituksenmukaisuutta. Tuomion pituutta arvioidessa tulisi siis rangaistuksen kesto suhteuttaa myös tarkoituksenmukaisuuteen. Tuomion aikana tulisi ehtiä toteuttaa tarkoituksenmukaisuusvaatimuksen mukaiset toimenpiteet, muun muassa tehtävät ja ohjelmat, joilla pyritään nuorisorangaistuksen henkilöä koskeviin sosiaalistaviin ja rikoksia ehkäiseviin tavoitteisiin. Tarkoituksenmukaisuussyihin perustuva tuomio voi aiheuttaa ongelmia ajatellessa juuri porrastuvaa rangaistusmalliamme. Jos nuoren tekemä rikos puoltaisi moitittavuutensa vuoksi lyhyttä, esimerkiksi 30 päivän mittaista, ehdollista vankeusrangaistusta, voi tarkoituksenmukaisuussyihin perustuva minimissään neljän kuukauden mittainen intensiivinen nuorisorangaistus tuntua monen mielestä kohtuuttomalta. (Marttunen & Keisala 2007, 62.)

8.4 Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano

Tuomioistuimen tulee ilmoittaa tuomiostaan Rikosseuraamuslaitokselle, joka on tuomion täytäntöönpanoa valvova taho. Konkreettisesti tietyn nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoa hoitaa alueellinen yhdyskuntaseuraamustoimisto. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Ilmoittaminen tapahtuu merkitsemällä päätös tuo-

miosta oikeushallinnon valtakunnallisen tietojärjestelmän ratkaisu- ja päätösilmoitusjärjestelmään (Laki nuorisorangaistuksesta 2a §). Täytäntöönpanoasiakirjat saatuaan Rikosseuraamuslaitos ilmoittaa tuomitulle nuorelle kirjeitse päivämäärän, johon mennessä nuoren on otettava heihin yhteyttä nuorisorangaistuksensa aloittamiseksi ja täytäntöönpanosuunnitelman täsmentämiseksi (Rikosseuraamuslaitos 2013b). Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano on pääsääntöisesti aloitettava heti tuomion tullessa lainvoimaiseksi, ja täytäntöönpanoa voi lykätä ainoastaan sairauden, siviili- tai varusmiespalveluksen suorittamisen tai näihin rinnastettavan syyn perusteella (Laki nuorisorangaistuksesta 6 §). Täytäntöönpanon mahdollisimman nopeaa aloittamista on perusteltu muun muassa sillä, että nuori ymmärtää tekonsa ja siitä seuraavan rangaistuksen syyseuraus-suhteen. Nopean täytäntöönpanon katsotaan myös edistävän rikoskierteen katkeamista. (HE 102/2004 vp, 20.) Nuorisorangaistuksen aloittamisajaksi katsotaan se päivämäärä, jolloin tuomittu saapuu ensimmäisen kerran johonkin nuorisorangaistukseen kuuluvaan tilaisuuteen, esimerkiksi valvontatapaamiseen (Keisala & Marttunen 2007, 3).

Nuorisorangaistustuomioon voi hakea muutosta, jolloin tuomioistuimen, eli yleensä ensimmäisenä oikeusasteena toimivan käräjäoikeuden, antama tuomio ei tule lainvoimaiseksi. Näissä tapauksissa rangaistuksen täytäntöönpano voidaan kuitenkin aloittaa muutoksenhausta huolimatta, jos tuomitulta saadaan kirjallinen suostumus sen aloittamisesta ja hän tyytyy tuomioonsa siltä osin, kun hänet on kyseiseen rangaistukseen tuomittu. (Keisala & Marttunen 2007, 3.)

Täytäntöönpanoa valvovan Rikosseuraamuslaitoksen alaisen yhdyskuntaseuraamustoimiston tavoitteena on saada tuomion suorittaminen alkamaan kolmen viikon kuluessa tuomioasiakirjojen saapumisesta täytäntöönpantaviksi. Rikosseuraamuslaitoksen mukaan esimerkiksi vuonna 2005 tämä tavoite toteutui 72 prosentissa tuomioiden täytäntöönpanoista. Keisalan ja Marttusen (2007, 3.) mukaan tuomioiden täytäntöönpanon aloittaminen pitkittyy usein, koska täytäntöönpanojen lähettäminen käräjäoikeuksien toimesta täytäntöönpanosta vastaavalle viranomaiselle, Rikosseuraamuslaitokselle, kestää suhteellisen kauan. Täytäntöönpanojen saapuessa Rikosseuraamuslaitoksiin asia puolestaan ete-

nee suhteellisen nopeasti, ja tuomion suorittaminen aloitetaan yleensä kahden viikon sisällä.

Täytäntöönpanon viivästyminen voi johtua myös nuoren omasta yrityksestä välttää tuomiotaan. Tällöin otetaan käyttöön etsintäkuulutus, jossa nuorta kehoitetaan ottamaan yhteys Rikosseuraamuslaitokseen tiettyyn määräpäivään mennessä. Muutoin tuomio voidaan määrätä suoritettavaksi käyttäen jotain muuta rangaistusmuotoa. (Keisala & Marttunen 2007, 3.)

Tietyissä tapauksissa, esimerkiksi sairastapauksissa tai nuoren tehdessä tuomion täytäntöönpanon aikana uusia vakavia rikoksia, voidaan nuorisorangaistus keskeyttää väliaikaisesti Rikosseuraamuslaitoksen toimesta enintään yhden vuoden ajaksi (Keisala & Marttunen 2007, 3–4).

Rangaistuksen päättyminen

Nuorisorangaistus päättyy, kun nuori on suorittanut 4–12 kuukauden mittaisen rangaistuksensa ja osallistunut siihen kuuluviiin tukitoimintoihin (Keisala & Marttunen 2007, 4). Täytäntöönpano päättyy myös tapauksissa, joissa nuori kuolee tai kun täytäntöönpano keskeytetään siitä syystä, että tuomioistuin on joutunut tuomitsemaan nuoren rikkomusten seurauksena hänet suorittamaan tuomionsa loppuosa muuhun rangaistukseen (Rikosseuraamuslaitos 2010).

Täytäntöönpanoajan loppuessa valvoja laatii loppuarvioinnin, jossa arvioidaan muun muassa, mitkä toimeenpanosuunnitelmaan kuuluneista tukiosioista ovat onnistuneet ja minkä vuoksi. Etenkin pakollisten rikoskeskustelujen onnistumiseen kiinnitetään huomiota. Yleensä loppuarviointiin sisällytetään myös nuoren näkökulma. Tällöin loppuarvioinnissa käsitellään myös niiden nuorisorangaistukseen sisältyvien toimintojen onnistumista, jotka nuori itse kokee hyödyllisimmiksi, ja kuinka ne hänen mielestään vaikuttavat hänen elämäänsä ja käyttäytymiseensä. (Keisala & Marttunen 2007, 20.)

Nuorisorangaistustuomio merkitään valtakunnallisen rekisterikeskuksen rikosrekisteriin, johon merkitään lähinnä vapausrangaistukseen tuomittujen tietoja. Nuorisorangaistuksesta johtuva rikosrekisterimerkintä poistetaan viiden vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antopäivästä. (Oikeusrekisterikeskus 2013.) Nuoren kannalta rikosrekisterimerkintä on merkityksellinen ajatellen hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan. Rikosrekisterikeskus voi luovuttaa tietoja henkilön luotettavuuden ja soveltuvuuden arviointia varten, mikä voi vaikuttaa esimerkiksi nuoren työllistymismahdollisuuksiin nuorisorangaistuksen näkyessä rikostaustaoitteessa.

9 Nuorisorangaistuksen onnistumisen arviointi

Toimeenpantujen nuorisorangaistuksien onnistumista voidaan tarkastella hyödyntäen valvojien laatimia loppuarviointeja, nuorten rikosten uusimistietoja, toimeenpanosuunnitelmien rikkomisten lukumääriä sekä nuorilta saatuja asiakaspalautteita (Marttunen 2008, 308). Nuorisorangaistuksen onnistumisen arviointia hankaloittaa kuitenkin se, että nuori elää kasvuvaihettaan, ja rikoskierteen katkeamiseen ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen voi olla nuorisorangaistuksen lisäksi useita muitakin vaikuttavia tekijöitä. Nuoret saattavat luopua rikoksistaan aikuisuuteen kasvamisen myötä ilman erillisiä rangaistuksen sisältyviä toimenpiteitä esimerkiksi opiskelupaikan saamisen, työllistymisen tai vakiintuneen parisuhteen myötä. (Salmi 2011.)

9.1 Valvojien loppuarvioinnit

Valvojan laatimassa loppuarvioinnissa on tarkoitus pohtia seuraamuksen mielekkyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta kyseisen nuoren kohdalla, seuraamuksen vaikutusta nuoreen, nuoren seuraamuksen aikaista kehittymistä tai taantumista, onnistuneita ohjelmia, rikoskeskusteluiden sujumista sekä nuorten reagointia toimeenpanosuunnitelman ehtojen rikkomiseen liittyviin sanktioihin tai niiden uhkaan. Loppuarvioinnit perustuvat täytäntöönpanon aikaisien keskusteluiden,

haastatteluiden tuloksien ja arviointilomakkeista saatujen tietojen kokonaisuuteen. (Keisala & Marttunen 2007, 68.)

Valvojien loppuarviointien mukaan nuorisorangaistus on kokonaisuutena onnistunut seuraamusvalinta noin joka toisen nuoren kohdalla. Onnistumista on perusteltu esimerkiksi sillä, että nuoren on katsottu hyötyvän seuraamukseen sisältyvästä intensiivisestä puuttumisesta, rangaistus on parantanut nuoren elämäntilannetta, nuoren rikoskierre ja päihdekierre on saatu katkaistua, nuori on ymmärtänyt rikoksiensa lainvastaisuuden ja seuraukset sekä seuraamus on edistänyt nuoren sosiaalisia taitoja. (Keisala & Marttunen 2007, 69.) Valvojien mukaan erityisesti nuorten uusien ajattelu- ja käyttäytymistapojen kehittyminen on ollut suuri askel sosiaalisten taitojen sekä elämänhallinnan ja sitä kautta seuraamuksen onnistumisen kannalta. Nuorten katsotaan myös vähentäneen rikoskäyttäytymistään ja syylistyvän vähemmän nimenomaan sen tyyppisiin rikoksiin, jotka ovat olleen nuorisorangaistuksen syynä. (Marttunen 2008, 308.)

Suuri osa valvojista pitää erittäin tärkeänä nuoren ja valvojan välisen luottamuksellisen suhteen syntymistä, korostaen sen merkittävää roolia toimeenpanon onnistumisessa ja rangaistuksen vaikuttavuudessa (Keisala & Marttunen 2007, 76). Nuorisorangaistuksen vähäisen käytön on taas todettu heijastuvan negatiivisesti toimeenpanojen onnistumiseen. Seuraamukseen tuomittujen nuorten vähäinen lukumäärä on este muun muassa nuorten ryhmätoiminnalle ja heidän saamalleen vertaistuelle, jotka olisivat omiaan edistämään rangaistuksen sosiaalistaviin tavoitteisiin pääsemistä. (Marttunen 2008, 315.)

Valvojien loppuarviointien mukaan noin viidesosa nuorista ei hyödy nuorisorangaistuksesta juuri ollenkaan (Keisala & Marttunen 2007, 69). Tapauksissa, joissa nuorisorangaistuksesta ei ole katsottu olevan hyötyä, on yhdeksi epäonnistumisen syyksi nostettu seuraamuksen aikaiset nuoreen kohdistetut lastensuojelliset toimenpiteet, joiden vuoksi nuoren sosiaalinen selviytyminen ei ole edistynyt tavoitteiden mukaisesti. Nuoren seuraamuksen aikaisen elämäntilanteen ollessa hyvin monimutkainen, on nuorisorangaistuksen onnistumisen katsottu vaikeutuvan, koska nuori ei yrityksistään huolimatta pysty hyötymään sosiaalistavista ohjelmista ja tehtävistä. (Marttunen 2008, 308.) Tämä näkyy siten,

että nuorten rikoskäyttäytyminen, päihteiden käyttö ja jopa mahdolliset mielen-terveysongelmat pysyvät seuraamuksen sisällön yksilöimisestä huolimatta lähes ennallaan tai huonoimmassa tapauksessa pahentuvat (Keisala & Marttunen 2007, 69). Toisaalta myös tapauksissa, joissa nuoren elämä ja olosuhteet ovat seuraamuksen aikana olleet vakaat ja hyvät, ei nuorisorangaistuksella ole katsottu olevan merkittäviä vaikutuksia nuoreen (Marttunen 2008, 308).

9.2 Rikosten uusimistiedot

Nuorisorangaistuksen ollessa tarkoitettu korkean uusimisriskin omaaville nuorille, ei ole epätavallista, että suuri osa nuorista syyllistyy nopeasti nuorisorangaistuksen päätyttyä uusiin rikoksiin, ja näin ollen nuorisorangaistuksen rikoksia ehkäisevä tavoite jää täyttymättä (Marttunen 2008, 278). Seuraamuslajin ensimmäisenä kokeiluvuotena, vuonna 1997, 61 % nuorista tuomittiin uudesta rikoksesta nuorisorangaistuksen antamista seuraavan vuoden kuluessa. Vuonna 1998 vastaava osuus oli 38 %. (Marttunen & Takala 2002.) Laajemman ja pidempää aikaväliä kuvaavan tiedon uusimisprosentista antaa Marttunen ja Takalan vuonna 2002 julkaisema tutkimus, jonka mukaan vuosina 1997–2000 nuorisorangaistukseen tuomituista nuorista 44 % tuomittiin uusista rikoksista vuoden sisällä nuorisorangaistustuomion antamisesta (Keisala & Marttunen 2007, 77).

Rikosten uusimisen tutkimista nuorisorangaistuksen tavoitteiden kannalta hankaloittaa se, että rikoksen tekemiseen ja uusimiseen voi vaikuttaa niin usea eri nuoren elämään liittyvä tekijä (Keisala & Marttunen 2007, 77). Nuorisorangaistusta tukevaksi seikaksi on kuitenkin noussut muutos, joka on havaittu nuorisorangaistukseen tuomittujen nuorten rikoskäyttäytymisessä. Yleisesti ottaen seuraamuksen positiivisiksi vaikutuksiksi voidaan todeta, että nuorisorangaistuksen suorittaneen nuoret eivät syyllisty enää lainkaan rikoksiin, vähentävät rikoskäyttäytymistään tai eivät ainakaan enää syyllisty sen tyyppisiin rikoksiin, jotka ovat olleet nuorisorangaistuksen tuomioperusteina. (Keisala & Marttunen 2007, 83.)

9.3 Toimeenpanosuunnitelmien rikkomiset

Nuorisorangaistuksen onnistumista voidaan mitata myös toimeenpanosuunnitelman noudattamista tarkkailemalla. Se, että nuorisorangaistukseen valikoituvat yleensä jo rikoskierteeseen joutuneet nuoret, kasvattaa myös toimeenpanosuunnitelman rikkomisen todennäköisyyttä. Kuten opinnäytetyön aiemmassa vaiheessa jo todettiin, vähintään suullisia huomautuksia joudutaan antamaan lähes jokaiselle nuorisorangaistusta suorittavalle. (Marttunen 2008, 310.)

Rangaistusprosessin aikana sallitaan pieniä rikkeitä toimeenpanosuunnitelman noudattamisen suhteen, mutta kuitenkin nuorisorangaistuksen avoseuraamusluonteeseen kuuluu se, että osa tuomituista keskeyttää täytäntöönpanonsa. Esimerkiksi vuonna 2007 keskeyttäneiden nuorten osuus oli 7 %. (Marttunen 2008, 313.) Ongelmaksi onkin muodostunut se, että juuri ne nuoret, jotka olisivat eniten intensiivisten toimenpiteiden tarpeessa, keskeyttävät usein täytäntöönpanonsa (Marttunen 2008, 278). Rikosseuraamuslaitoksen valvojan sekä muiden yhteistyötahojen entistä tehokkaampi koulutus ja ammattitaidon kehittäminen voisivat edesauttaa hoitoideologian tuloksellisempaa yhdistämistä rangaistuksen täytäntöönpanoon, jonka myötä nuorten tavallisimpiin keskeyttämissyynä oleviin ongelmiin, kuten huumausaine- ja päihderiippuvuuteen, pystyttäisiin puuttumaan tehokkaammin.

Nuorisorangaistuksien keskeyttäminen on vähentynyt huomattavasti kokeiluaikaan verrattuna. Marttunen (2008, 313) mukaan nuorisorangaistuksen keskeyttämisprosentti on nykyisin alhaisempi kuin esimerkiksi yhdyskuntapalvelun kohdalla. Vertailun tulos on mahdollinen merkki liian varovaisesta linjasta, jota nuorisorangaistukseen valikoitumisessa noudatetaan.

9.4 Nuorilta saadut asiakaspalautteet

Nuorisorangaistuksen päättyessä nuoret täyttävät rangaistustaan koskevan asiakaspalautelomakkeen. Kyselyssä keskitytään siihen mitä nuori on oppinut rangaistuksensa aikana, mikä nuoren elämässä on muuttunut seuraamuksen

aikana sekä kuinka hyödylliseksi nuori kokee viranomaisilta saadun tuen ja avun. Kyselyllä pyritään myös keräämään nuorisorangaistusnuorilta seuraamukseen liittyviä kehitysideoita. (Keisala & Marttunen 2007, 63.)

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaiseman tutkimuksen nuorisorangaistuksen toimeenpanosta ja vaikuttavuudesta mukaan nuoret itse pitivät yleensä rikoskeskusteluja rangaistuksen onnistuneimpana tukiosiona. Keskustelujen myötä he ovat mielestään oppineet muun muassa ymmärtämään mitä rikoksiin syyllistymiseen liittyy sekä harkitsemaan tekojaan tarkemmin. Nuoret arvioivat keskustelujen vaikuttaneen alentavasti rikoskäyttäytymiseensä ja parhaimmissa tapauksissa rikosten loppumiseen kokonaan. Rikoskeskustelujen jälkeen onnistuneimpana osiona nuoret ovat yleisesti pitäneet suuttumusta ja sen hallintaa käsittelevää tukiosiota (Keisala & Marttunen 2007, 81.). Positiivisia kokemuksia nuorilta on saatu myös päihdekeskusteluista, joiden ansiosta päihteiden käyttö on vähentynyt huomattavasti. Raha- ja asuntoasioiden parantumisesta nuoret itse eivät yleensä koe seuraamuksen myötä tapahtuneen. (Keisala & Marttunen 2007, 64.)

Nuoren asenne rangaistuksen suorittamista kohtaan on määrittävä tekijä myös seuraamuksen kokemisen kannalta. Nuorilta seuraamuksesta saatujen tietojen mukaan osa nuorista kokee nuorisorangaistuksen vain ja ainoastaan rangaistuksena, jonka suorittaminen on pakonomaista ja vastentahtoista, vailla sen suurempaa sisällöllistä merkitystä. Tällöin seuraamukseen sisältyvä muutosmahdollisuus ei myöskään ole merkittävä tai todennäköinen. Vastaavasti ne nuoret, jotka kokevat nuorisorangaistuksen aktiivisena terapiana, ovat potentiaalisia saavuttamaan seuraamuksen tavoitteet. Nämä nuoret pitävät erityisen tärkeinä keskusteluja valvojien kanssa, jolloin he voivat käsitellä itselleen tärkeitä ja elämäänsä vaikuttavia asioita ulkopuolisen henkilön kanssa. Näitä keskusteluja pidetään tärkeämpinä ja tuloksellisempina kuin varsinaisia seuraamukseen sisältyviä ohjelmia. Nuorisorangaistuksen aktiivisena terapiana kokevat nuoret eivät pidä seuraamusta ainoastaan rangaistuksena, vaan siihen liitetään myös positiivisia kokemuksia ja sen katsotaan olevan mahdollisuus muuttaa elämää. (Helminen 2008.)

9.5 Yleinen arvio nuorisorangaistuksesta

Eräs merkittävä toimeenpanojen onnistumisesta kertova seikka on se, että nuorisorangaistuksen ja sen tukitoimintojen myötä nuori on saanut jalansijaa yhteiskuntaan. Nuoret ovat saaneet esimerkiksi työharjoittelupaikan tai opiskelupaikan täytäntöönpanon loppumisen jälkeen. (Keisala & Marttunen 2007, 81.) Yleisen arvioinnin yhteydessä tulee kuitenkin edelleen korostaa epävarmuutta, joka liittyy nuorisorangaistuksen painoarvoon nuoren elämänmuutoksessa (Salmi 2011). Nuorisorangaistukseen tuomitun nuoren oma asenne rangaistusta ja mahdollista elämänmuutosta kohtaan ovat ratkaisevassa asemassa seuraamuksen vaikuttavuutta arvioitaessa. Osa nuorista suorittaa rangaistuksensa passiivisesti, jolloin seuraamuksen vaikuttavuus todennäköisesti jää vähäiseksi. Ne nuoret, jotka ovat motivoituneita ja haluavat katkaista rikoskierteensä, hyötyvät omasta mielestään seuraamuksen sisällöllisestä rakenteesta ja heille itselleen tärkeiden asioiden korostamisesta. Erityisesti seuraamukseen sisältyvät keskustelut auttavat nuoria selkeyttämään ajatuksiaan ja järjestämään elämänsä. Näissäkään tapauksissa ei kuitenkaan voida taata juuri nuorisorangaistuksen vaikutusta rikoskierteen katkeamiseen tai rikosten vähentymiseen, vaan vaikuttimina voivat olla myös ulkopuoliset tekijät, kuten nuoren ihmissuhteiden laadun muutokset tai työpaikan saaminen. (Helminen 2008.)

10 Pohdinta

Mielestäni ei ole tarvetta kyseenalaistaa nuorisorangaistuksen tarpeellisuutta, vaikka seuraamuksen vaikuttavuuden tutkiminen on haastavaa nuoren käynnissä olevan psykologisen kasvuvaiheen vuoksi. Ei ole mahdollista todeta juuri nuorisorangaistuksen positiivista vaikutusta nuoren käyttäytymisen muuttumiseen, koska luonnollinen kehitys ja aikuistuminen ovat usein oikeustajua kehittäviä tekijöitä. Positiiviset kokemukset nuorisorangaistuksesta kuitenkin osoittavat, että nuorisorikosoikeuden oikeusmallin ja hoitavien toimenpiteiden yhdistäminen tuloksellisesti on mahdollista. Mielestäni nuorisorangaistuksessa rikok-

sen moitteen korostaminen on yhdistetty saumattomasti ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin, koska juuri keskustelujen, nuoren käyttäytymismallien tunnistamisen ja niiden yhteiskunnallisesti hyväksyttävämmiksi muuttamisen myötä nuoren rikoskierteen katkeaminen mahdollistuu ja siten myös hänen elämänlaatussa paranee. Hyvät tulokset perustuvat seuraamuksen monimuotoisuuteen, jonka myötä nuorisorangaistuksella voidaan korostaa sekä rangaistuksen yleisestävää, eli rangaistusuhan pelotteeseen perustuvaa vaikutusta, sekä erityisestävää, eli varsinaista tekijään henkilönä kohdistuvaa vaikutusta (Tolvanen 2001, 1).

Kriminaalipolitiikassa tulisi paneutua entistä tarkemmin ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin. Olisi toivottavaa, että lasten ja nuorten tekemisiin puututtaisiin jo ennen kuin heidän tekonsa täyttävät rikosten tunnusmerkistöt. Tämä onnistuisi moraalia vahvistavien kasvatuksellisten mallien lisäksi myös entistä tiiviimmällä yhteistyöllä esimerkiksi kodin ja koulun välillä sekä sosiaalitoimen toimenpiteillä. On kuitenkin ymmärrettävää, että esimerkiksi suuret luokkakoot vaikeuttavat nuorten henkilökohtaisten ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista. Rikoksettomaan elämään kannustaminen tulisi kohdentaa jo varhaisnuoriin, jotka eivät ole vielä rangaistusvastuun alaisia. Oikeustajun lisääminen, yksinkertaistettujen lainkohtien opettaminen sekä rangaistusvastuun korostaminen voitaisiin sisällyttää entistä vahvemmin esimerkiksi lasten ja nuorten opetussuunnitelmiin, koska aihetta sivuava yhteiskuntaoppi tai poliisin tekemä nuoriin kohdistuva valistustyö eivät yksistään ole riittäviä toimenpiteitä.

Rikosten ehkäisyä ja nuorten sosiaalisia edellytyksiä tulisi tukea myös entistä enemmän työllistymisen avulla. Vakiintunut arki rytmeineen sekä toimeentulon turvaaminen edesauttaisivat nuoria pysymään rikoksettomalla tiellä. Periaatteessa nuorten sosiaalisen aseman parantaminen ja syrjäytymisen ehkäisy ovat lakimääräisiä velvoitteita (Nuorisolaki 72/2006, 1:1–2 §). Kyseenalaista kuitenkin on, kuinka näitä säädöksiä voidaan käytännössä toteuttaa huomioiden esimerkiksi kunnallisella tasolla tietyt rahalliset ja alueelliset resurssit. Etenkin pienten kuntien ongelmana voi yksinkertaisesti olla työpaikkojen vähäinen lukumäärä.

Seuraamuksesta saaduista positiivisista kokemuksista huolimatta nuorisorangaistuksen ajallisen rajallisuuden myötä esiintyvät ongelmat vaikuttavuuden ja tavoitteiden suhteen ovat huomattavia. Ajallisesti muiden maiden nuorille tarkoitettuihin seuraamuksiin verrattuna nuorisorangaistuksen viikkokohtaiset toimet, joihin nuori on velvoitettu, eivät ole suuria. Esimerkiksi Englannissa ja Saksassa käytössä olevat seuraamukset ovat ajallisesti huomattavasti nuorisorangaistusta intensiivisempiä. Olisiko yksi kehityskohde seuraamuksen ajallinen muuntaminen entistäkin tiiviimmäksi ja tuntimäärältään laajemmaksi? Toinen mahdollinen ratkaisu vaikuttavuuden edistämiseen olisi entistäkin monimuotoisempi yhteistyö eri ammattiryhmien, kuten psykiatrian ja rikosseuraamuslaitoksen, välillä. Tämä kuitenkin toisi seuraamukseen huomattavasti suurempia hoidollisia toimenpiteitä ja riskinä olisi, että nuori ei kokisi nuorisorangaistukseen sisältyvää moitetta ja rikosoikeudellista rangaistusta.

Strukturoitujen tukitoimintojen liittämistä rikollisuutta ennaltaehkäisevään sosiaalityöhön tulisi lisätä. Amerikassa alkunsa 1980-luvulla saanut Aggression Replacement Training (ART) -menetelmä herätti itsessäni suuren mielenkiinnon. ART-menetelmä on tarkoitettu sekä nuorille että aikuisille, jotka ovat käyttäytymiseltään epäsosiaalisia. Kohderyhmän ongelmat voivat esiintyä esimerkiksi aggressiivisuutena tai yhteisöstä vetäytymisenä. ART-menetelmällä pyritään muuntamaan vääristyneitä ajatus- ja käyttäytymismalleja erinäisten toimintojen, harjoitusten ja positiivisen palautteen avulla, jotka ovat verrattavissa nuorisorangaistuksen tukitoimenpiteisiin. Lähtökohtana ART-menetelmälle on päätelmä, että sosiaalista ja yhteisön hyväksymää käytöstä on mahdollista opettaa ja oppia. Myös ART-menetelmässä yksilöidään harjoitukset juuri kyseisen henkilön tarpeiden mukaisiksi. Kyseistä menetelmää voisi soveltaa sosiaalityössä ennen nuoren joutumista varsinaiseen rikoskierteeseen, aivan kuten muutamissa yksiköissä onkin Suomen ART ry:n koulutuksen myötä tehty. (Suomen ART ry 2013.) ART-menetelmää on käytetty ainakin nuorisotyössä Helsingissä, nuorisopsykiatrisessa osastohoidossa Pirkanmaalla sekä Espoon koulumaailmassa. Kotimaisten kokeilujen myötä on saatu hyviä tuloksia menetelmän toimivuudesta jopa erityisen haastavinakin pidettyjen nuorten kohdalla. (Kivelä & Röning 2007.)

Menetelmää käytettäessä tulisi kuitenkin erityisesti korostaa, ettei osallistuminen ole rangaistus, vaan mahdollinen keino muutokseen. Ongelmaksi tämän rikoksia mahdollisesti ennaltaehkäisevän menetelmän käytössä saattaisi kuitenkin muodostua nuoren oma motivaatio. Nuoren tulisi itse haluta muutosta ja apua ongelmiinsa, koska mielenterveyslain mukaan varsinaiseen pakkohoitoon ei voida velvoittaa kuin ainoastaan mielenterveyshäiriöiden vuoksi hoidon tarpeessa olevia henkilöitä (Mielenterveyslaki 2:8 §). Kohderyhmän oman motivaation on todettu olevan suuri tekijä tuloksien saavuttamisen kannalta. Tämän vuoksi olisi tärkeää löytää keinot lisätä kohderyhmän halua muuttaa elämäänsä ja tarvetta luoda sosiaalisia suhteita, joiden myötä kontaktit ja siteet sekä henkilökohtaiseen tukiverkostoon että yhteiskuntaan vahvistuisivat.

Opinnäytetyössäni jouduin rajaamaan aiheen haluamaani tiiviimmäksi. Nuorten tekemissä rikoksissa, aivan kuten muussakin rikollisuudessa, tulisi keskittyä nimenomaisesti syihin, joiden vuoksi rikoksia tehdään. Nuorisorangaistuksen tukitoimenpiteet keskitetään niihin osa-alueisiin, joissa nuorella on todettu olevan ongelmia, esimerkiksi päihdekäytössä tai suuttumuksen hallinnassa. Kuinka tarkasti nämä rikoksien syyt pystytään kuitenkin selvittämään? Päihdeongelmat todettaessa voidaan nuorelle luoda päihdeohjelma ja pyrkiä siten vähentämään päihteiden käyttöä, mutta eikö olisi tuloksellisempaa selvittää mistä käyttö johtuu? Tältä osin opinnäytetyöni jäi vaillinaiseksi, koska lähdekirjallisuudesta ei löytynyt nuorisorangaistuksen sisällöstä niin yksityiskohtaista kuvausta, että olisin saanut varmuuden, kuinka tarkasti ja millä ammattitaidolla rikoksien syihin perehdytään kunkin nuoren kohdalla toimeenpanosuunnitelmaa luodessa.

Aiheen teoriapainottuneisuus toi ongelmia myös esimerkiksi oikeuskäytännön selvittämiseen. Ongelmallista nuorisorangaistusta koskevan oikeuskäytännön selvittämisestä teki myös niiden pieni määrä. Seuraamuksesta ei löytynyt kuin yhtä hovioikeuden päätöstä lukuun ottamatta ainoastaan korkeimman oikeuden ratkaisuja, joita ei kuitenkaan voi luokitella seuraamuksen lujittuneeksi oikeuskäytännöksi. Kyseisillä päätöksillä ja tuomioilla ei voida katsoa olevan ennakkopäätösvaltaa, vaan niillä on ratkaistu ainoastaan yksittäisiä tapauksia (Husa ym. 2005, 40).

Opinnäytetyötäni voisi syventää tutkimalla tarkemmin nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoa muun muassa haastatteleamalla tuomittuja nuoria ja heidän valvojiaan. Näin saisi konkreettisemmän kuvan nuoriin kohdistettavista toimenpiteistä ja siitä, kuinka he kokevat tuomion. Tätä kautta voisi selvittää myös seikkoja, jotka ovat syinä rikosten tekemiseen. Juuri näiden syiden havaitseminen olisi mielestäni tarpeellista ajatellen rangaistusmuodon kehittämistä ja tehostamista.

Lähteet

- Asianajajaliiton rikosoikeuden asiantuntijaryhmä. 2008. Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä ja ehdollisen vankeuden valvontaa koskevaksi lainsäädännöksi. Suomen asianajajaliitto.
[http://www.asianajajaliitto.fi/viestinta/tiedotteita_ja_lausuntoja/arkisto/2008/lausunto_nuoren_rikoksesta_epaillyn_tilanteen_selvittamista_\(..\)_koskevaksi_lainsaadannoksi.284.news](http://www.asianajajaliitto.fi/viestinta/tiedotteita_ja_lausuntoja/arkisto/2008/lausunto_nuoren_rikoksesta_epaillyn_tilanteen_selvittamista_(..)_koskevaksi_lainsaadannoksi.284.news). 13.2.2013.
- Autioniemi, A. 2004. Nuorten väkivaltarikokset ja niiden seuraamukset – kriminologinen tarkastelu. Tutkielma. Lapin yliopisto.
<http://www.edilex.fi.tietopalvelu.karelia.fi/lakikirjasto/2273.pdf>.
- Criminal Justice Degree 2013. Juvenile Crime Stats.
<http://www.criminaljusticedegree.net/resources/juvenile-crime-stats/>. 29.1.2013.
- Elfgren, T., Juntunen, R. & Norppa, N. 2007. Nuorten lakikirja - Rikoksesta rangaistukseen. Talentum Media Oy (Gummerus Kirjapaino Oy).
- Haara, J. 2002. Uusimisen vaikutus rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään. Edilex-asiantuntijakirjoitukset.
- HE 109/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 213/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- HE 102/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 229/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämistä ja ehdollisen vankeuden valvontaa koskevaksi lainsäädännöksi.
- Helminen, M. 2008. Nuorisorangaistus nuorten silmin –artikkeli. Haaste.
<http://www.haaste.om.fi/text/Etusivu/Juttuarkistoaiheittain/Arviointi/1330603996077>. 29.1.2013.
- Helsingin yliopisto. 2013. Helsingin yliopiston avoimen yliopiston Perusasioita oikeustieteestä –verkkomateriaali.
<http://www.avoin.helsinki.fi/kurssit/oikjohd/materiaali/osa1.html>. 23.10.2013.
- Husa, J., Mutanen, M. & Pohjolainen, T. 2005. Kirjoitetaan juridiikkaa, ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Vantaa: Talentum Media Oy.
- Högman, M. 2006. Rangaistus ja moraali, rangaistuksen yhteiskunnallisesta funktiosta. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Edilex, asiantuntijakirjoitukset.
<http://www.edilex.fi.tietopalvelu.karelia.fi/lakikirjasto/4610.pdf>. 13.2.2013.
- Iivari, J. 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/a1bd510b-9824-4bb4-a131-12283c82cf13>. 19.2.2013.
- Itä-Suomen hovioikeus 9.2.2006 I-SHO:2006:3.

- Keisala, H. & Marttunen, M. 2007. Nuorisorangaistus 2 – Toimeenpano ja vaikuttavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 231. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kivelä, K. & Röning, T. 2007. ART-menetelmällä autettu väkivaltaisia nuoria. Haaste-lehti. 3/2007.
<http://www.haaste.om.fi/text/Etusivu/Juttuarkistoihteittain/Nuorisorikollisuus/1330604094421>. 24.4.2013.
- Kivivuori, J. 2009. Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 94. Helsinki.
<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=url&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=94%20nuorten%20syrj%C3%A4ytyminen.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243792841251&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>. 13.2.2013.
- KKO 2004:63.
- Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010.
- Laki nuorisorangaistuksen kokeilemisestä 1058/1996.
- Laki nuorisorangaistuksesta 1196/2004.
- Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Lappi-Seppälä, T. 2006 Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki: Yliopistopaino.
- LaVM 24/2001 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laeiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisestä annetun lain 14 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- Marttunen, M. & Keisala, H. 2007. Nuorisorangaistus 1 – Nuorisoprosessi ja tuomitseminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 230. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Marttunen, M. 2001. Nuorisorangaistus rikoskierteen katkaisijana -artikkeli. Haaste-lehti 4/2007.
<http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Juttuarkistoihteittain/Arviointi/1247666393425>.
- Marttunen, M. 2005. Nuorisorangaistus: Miksi, millainen ja milloin? Valtakunnallinen syyttäjäpäivä. 12.10.2005.
<http://www.oikeus.fi/vksv/uploads/0r7qisigbqn6t2.pdf>.
- Marttunen, M. 2007. Uusi nuorisorangaistus –artikkeli. Haaste-lehti 4/2007.
<http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Juttuarkistoihteittain/Arviointi/1205253993217>.
- Marttunen, M. 2008. Nuorisorikosoikeus – Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Helsinki: Hakapaino Oy. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236.
- Marttunen, M & Keisala, H. 2007. Uusi nuorisorangaistus – määrät matalia, kokemukset pääosin myönteisiä –Mediatiedote. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisut.
<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=url&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=7zipqotg.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=13792745>

- 28632&blobheadername1=Content-
Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf. 13.2.2013.
- Marttunen, M. & Salmi, V. 2006. Rikollisuustilanne, Nuorisoriikollisuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 220.
http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=url+da+ta&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=6bj11hoy_1.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1273672002756&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf.
- Marttunen, M. & Takala, J-P. 2002. Nuorisorangaistus 1997 – 2001, Uuden rangaistuslain arviointi. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 192.
<http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Kriminologisentutkimusyksikonjulkaisut/1215523707003>. 13.3.2013.
- Melander, S. 2010. Rikosoikeus 2010-luvulla. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mielenterveyslaki 1116/1990.
- Nuorisolaki 72/2006.
- Oikeusministeriö. 2004. Nuorisorangaistus laajenee koko maahan – tiedote.
<http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=118336>.
- Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2012. Rikollisuustilanne vuonna 2011.
<http://www.optula.om.fi/Etusivu/Tiedotus/1347273266133>. 29.1.2013
- Oikeusrekisterikeskus. 2013. Tiedote 29.1.2013. Rikosrekisteri.
<http://www.oikeus.fi/oikeusrekisterikeskus/13539.htm> 12.2.2013
- PeVL 59/2001 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisesta annetun lain 14 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- PeVL 34/2004 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi nuorisorangaistuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Rikoslaki 39/1889.
- Rikosseuraamuslaitos 2010. Nuorisorangaistus.
<http://www.rikosseuraamus.fi/52533.htm>. 24.1.2013.
- Rikosseuraamuslaitos. 2012. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2011. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2012. <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/6x0tudb3u3v711.pdf>. 18.2.2012.
- Rikosseuraamuslaitos 2013a. Nuorisorangaistus.
<http://www.rikosseuraamus.fi/30104.htm>. 23.1.2013.
- Rikosseuraamuslaitos 2013b. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano.
<http://www.rikosseuraamus.fi/31500.htm>. 25.1.2013.
- Rikosseuraamuslaitos 2013c. Nuorisorangaistus.
<http://www.rikosseuraamus.fi/33298.htm>. 24.1.2013.
- Rikosseuraamuslaitos 2013d. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano.
<http://www.rikosseuraamus.fi/15121.htm> vapautuminen. 20.2.2013
- Salmi, V. 2008. Nuorten rikoskäyttäytyminen vakaalla tasolla 2000-luvulla. Haaste-lehti 4/2008.

- <http://www.haaste.om.fi/Etusivu/Juttuarkistoihteittain/Nuorisorikollisuus/1247666484232>. 19.2.2013
- Salmi, V. 2009. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset, Nuorisorikollisuuskyselyiden tuloksia 1995-2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Salmi, V. 2011. Nuorisorikollisuus. Portti vapauteen – sivusto. <http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2457/nuorisorikollisuus>.
- Suomen ART ry. 2013. http://www.suomenart.com/?page_id=8. 24.4.2013.
- Suomen perustuslaki 731/1999.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus: Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum.
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2012. Nuorten syrjäytyminen voidaan ehkäistä – tiedote. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tiedote?id=30529. 20.3.2013.
- Tilastokeskus. 2012. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset 2011. http://193.166.171.75/Dialog/varval.asp?ma=030_syyttr_tau_101_fi&ti=Rangaistukset+sukupuolen%2C+i%E4n+ja+rikoksen+mukaan%2C+2011+%28k%E4r%E4j%E4oikeudet%2C+hovioikeus+ensimm%E4isen%E4+oikeusasteena%2C+rangaistusm%E4%E4r%E4ykset+ja+rikesa-kot%29&path=../Database/StatFin/oik/syyttr/&lang=3&multilang=fi. 22.10.2013.
- Tolvanen, M. 2001. Rankaisemisella uhkaaminen ja rankaiseminen -artikkeli. Edilex-asiantuntijakirjoitukset.
- Vahingonkorvauslaki 412/1974.
- Yhdyskuntaseuraamustoimikunnan mietintö. 2012. Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisu. <http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapty-pe=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=OMML%2012%202012%20Yhdyskuntaseuraamustoimikunnan%20mietint%C3%B6%20168%20S.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1330440079790&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>. 13.2.2013.